

KELÂMÎ AÇIDAN KUR'AN'IN MÜCİZELİĞİ MESELESİ

Mehmet KUBAT

ÖZET

İslâmî öğretilerde Allah'ın evreni yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere geçerli kıldığı bir takım yasalarının varlığı kabul edilir. Adına Âdetullah veya Sünnetullah denilen bu kanunlarla Allah'ın yaratma ve yönetmesinde öteden beri süregelen ve değişmeyen bazı uygulamalarının bulunduğu vurgulanır. Yüce Allah, hikmeti gereği, bütün kâinat nizâmını bu kanunlar üzerine kurmuştur. Ancak İslâm düşüncesinde, bu yasaların geçici olarak durdurulması suretiyle bazı hârikulâde olayların vuku bulduğu da kabul edilmiştir. İslâmî literatürde hârikulâde olay, peygamberliğini ispat amacıyla ve hasımlarına benzerini ortaya koymaya güç yetiremeyeceklerine dair meydan okuyarak bir elçi elinden sadır olursa buna *mûcize* denilmiştir. Bu makalede hârikulâde bir hadise olan mûcize kavramı hakkında önce kelâm bilginlerinin görüşleri aktarılacak, daha sonra da mesele Kur'an açısından irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sünnetullah, hârikulâde, mûcize, istidrâc.

THE HOLY QUR'AN AS A MIRACLE IN TERMS OF THEOLOGY

ABSTRACT

It is acknowledged in Islamic teachings that there are certain rules by which Allah has validated the universe. He created and in order to maintain it and to regulate social life. With these laws, called *Adatullah* or *Sunnetullah* (Applicable Laws of God in Nature), it is emphasized that there are, from the very beginning, some applications in Allah's creation and ruling which are deemed to be permanent and unchanging. Due to his wisdom, Allah-almighty established all the universe orders on these laws. However, it is also accepted in Islamic thinking that some extraordinary events have occurred by ceasing these laws temporarily. Extraordinary happening in islamic literature is miracle (al-mucizat) if it is carried out by a prophet to prove his prophethood and by challenging his enemies in issues that others cannot bring up a similar matter. In this article, firstly Theology (Kalam) scholars' views related to these event were conveyed, and later this issue was handled from the perspective of the Qur'an.

Key Words: Sunnetullah, spectacular, miracle, inveigling (al-istidrâc).

GİRİŞ

Yüce Allah, evreni yoktan yaratmış, orada geçerli bazı değişmeyen kanunlar koymuş ve bütün kâinat nizâmını bu kanunlar üzerine bina etmiştir. Ayrıca Cenâb-ı Allah, insanları da yoktan var etmiş ve hangilerinin daha gü-

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kelâm Bilim Dalı, mehmet.kubat@inonu.edu.tr

zel eylemlerde bulunacağını belirlemek için onları imtihana tâbi tutmuştur.¹ Kendilerine dünya hayatı boyunca iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden ayıracak akıl yetisi bahşetmiştir.² Ne var ki, her hangi bir yaptırım gücü bulunmayan, sınırlı ve sonlu olan akıl, sınırsız ve sonsuzu ihata edemediğinden, ayrıca dünya malı, makam, mevki ve şehvet³ gibi kimi unsurların etkisinde kalmak gibi birçok açıdan eksik ve yetersiz olduğundan Cenâb-ı Hak, insanoğluna nihaî doğruları bildirmek ve bir hayat modeli sunmak üzere ilâhî mesajla beraber peygamberler göndermiştir.⁴ Daha kendilerine nübüvvet verilmeden önce söz konusu peygamberlerden bazı hârikulâde hâdiseler sâdır olmuştur ki, Hz. İsa (a.s.)'ın doğduktan hemen sonra konuşması⁵ gibi nübüvvete bir nevi hazırlık olması için zuhur eden bu olağan üstü olaylara *irhâs* denilmiştir.⁶

Peygamberler, gönderildikleri toplumlara başta Tevhid ilkesi olmak üzere Allah'tan vahiy yoluyla aldıkları emir ve yasakları, insanoğlunun dünya ve âhiret saadeti için Cenâb-ı Hakk'ın öngördüğü bütün gerçekleri tebliğ etmişlerdir. İnsanlardan bazıları, gönderilen peygamberleri hiçbir hârikulâde hâdiseler olmadan hemen kabul etmesine rağmen, bazıları ise onları yalanlamış ve peygamberliklerinin gerçekliğine dair kanıt istemişlerdir. İşte bu gibi durumlarda Hz. Sâlih (a.s.)'ten bir deve yaratma isteğinde bulunan Semûd kavmi örneğinde olduğu gibi,⁷ Yüce Allah, peygamberlerini "kayanın içinden dışı bir deve çıkarmak" gibi tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağanüstü bir takım hâdiselerle desteklemiştir ki, bu tür hârikulâde olaylara *mûcize* denilmektedir.

Mûcizenin gerçekleşmesi akli yönden imkânsız değildir. Çünkü hemen her an insanın çevresinde, yanında ve yöresinde meydana gelen olaylar ve hayatın her alanı mûcizelerle doludur. Canlıların yaratılmaları, ömürleri tamamlanınca yok edilmeleri ve hayatın kesintisiz olarak devam etmesi, bunun en açık örneğidir. Sürekli olarak müşahede ettiğimiz ve bu nedenle değişmez sandığımız tabiat kanunlarını var eden Yüce Allah'tır. Cenâb-ı Allah bu kanunları dilediği zaman, peygamberlerinin peygamberliklerini ispat için değiştirebilir. Bu durumda mûcizenin vukuu için akli bir engel yoktur.

1 Mülk, 67/2.

2 "Şüphesiz ki Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman (akıllarını doğru yönde kullanarak) düşünürler; bir de bakarsın ki doğru yolu görmüşler bile." A'râf, 7/201; Krş. Bakara, 2/164, 219; Âl-i İmrân, 3/190; En'am, 6/95-99; Yunus, 10/3-6; Ra'd, 13/2-4; Nahl, 16/14; İsrâ, 17/12; Rûm, 30/20-27; Fussilet, 41/53; Câsiye, 45/3-6, 13.

3 Kur'an'da şehvetin insanın sağlıklı düşünmesine ve doğru davranmasına engel olduğuna dair sunulan örnekler için bkz. Âl-i İmrân, 3/14; Nisa, 4/27-28; A'râf, 7/81; Meryem, 19/59; Meryem, 27/55.

4 Ebu Mansûr el-Mâturidî, *Kütâbu't-Tevhid*, Thk. Fethullah Huleyf, İstanbul, 1979, s. 182-183; Ebû Hâmid el-Gazzâlî, *İhyau Ulumi'd-Din*, Beyrut, Trs., I/83-87.

5 Meryem, 19/30-33.

6 M. Sait Özervarlı, "Hârikulâde", *DİA*, İstanbul, 1997, XVI/181.

7 Bkz. A'râf, 7/73-77; Kamer, 54/27-30.

Bir olağanüstü hâdiseye mucize diyebilmek için peygamberin, peygamberlik iddiasında bulunması ve peygamberliğini ispat için mucize göstermesi şarttır. Peygamber, gösterdiği mucize ile inanmayan veya peygamberliği konusunda kuşku duyanlara meydan okur.⁸ İnsanların hak peygamberle, peygamberlik iddiasında bulunan yalancı ve sapık kimseleri ayırt edebilmesi ve gerçek olanı tanınması için Yüce Allah, elçilerine peygamberliklerini ispat edecekleri olağanüstü yardımlarda bulunmuştur ki, beşerî güç ve kapasite çerçevesinde bulunmadığı zaruri olarak bilinen bu tür hârikulâdeliklere mucize denilmektedir. Nübüvvet iddiası taşıdığı için mucizenin sihir, hokkabazlık ve hayal ürünü şeylerle karışma ihtimali yoktur.⁹

Ayrıca tarihte kendisinin peygamber olduğunu ileri süren ve bu amaçla bazı sıra dışı hareketlerde bulunan bir takım yalancılar da çıkmıştır. Yalancı peygamber denilen bu inkârcılar, insanları aldatmak maksadıyla bir takım hârikulâde hâdiseler göstermekle peygamberlik iddiasında yalancı olmadıklarını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bir başka şekilde ifade edecek olursak, bazen hârikulâde sayılan hâdisler, iman etmemiş bazı inkârcıların elinden de sâdır olabilir ki buna *istidrâc* denilmiştir. İstidrâc, zâlim, kâfir ve azgın kişilerin tedricî olarak felâkete yaklaştırılması ve bu esnada kendilerine bazı geçici imkân ve başarıların sağlanmasıdır.¹⁰ Yüce Allah, bazı kimselere sapıklıklarını artırmak ve sonunda şiddetle cezalandırmak için nimetler, başarılar ve olağan üstü başarılar vermiştir. Fir'avn ve Kârûn örneklerinde olduğu gibi,¹¹ istidrâcın elinde zuhur ettiği kimseler elde ettikleri söz konusu başarıları kendi bilgi, birikim, ceht ve gayretlerinin birer ürünü zanneder, kibirlenir ve azgınlıklarını alabildiğine artırır; fakat sonunda ilâhî azaba maruz kalıp yok olurlar.¹²

Sâlih amel işleyen, zühd ve takvâ sahibi, istikamet üzere bulunan velî kulların elinden zuhur eden olağan üstü hal demek olan kerâmet¹³ de tıpkı mucize gibi tabiat kanunlarıyla açıklanamayan, sıra dışı bir olaydır. Bu açıdan bakıldığında kerâmet, mucizeden hiç de farklı değildir. Aralarındaki fark, yalnızca meydana geliş şekliyle alakalıdır. Mucize peygamberlerden, kerâmet bütün benliği ile Cenâb-ı Allah'a, yani O'nun şeriatına bağlı olan velî kullardan sâdır olur. Ancak peygamber gösterdiği olağan üstü hâdiseye meydan okur, peygamberliğini iddia eder ve nübüvvetini ispat için mucize gösterirken; velî hiçbir iddiada bulunmadığı gibi, kimseye meydan okumaz ve bir şeyleri ispat etmek için de her hangi bir çaba içine de girmez.¹⁴

8 Ebû Hâmid el-Gazzâli, *el-İktisâd fî'l-İtikâd*, Tkd. Ali Ebû Mulhim, Beyrut, 1993, s. 221; Süleyman Uludağ, "Kerâmet", *DİA*, İstanbul, 2002, XXV/265; M. Sait Şimşek, "Kerâmet", *SÜİFD*, Yıl: 1990, Sayı: 3, s. 114-115.

9 Özervarlı, "Hârikulâde", *DİA*, XVI/181.

10 Özervarlı, "Hârikulâde", *DİA*, XVI/182.

11 Zuhuf, 47/46-56.

12 Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2010, s. 164; Özervarlı, "Hârikulâde", *DİA*, XVI/182.

13 Özervarlı, "Hârikulâde", *DİA*, XVI/181.

14 Gazzâli, *el-İktisâd fî'l-İtikâd*, s. 221; Uludağ, "Kerâmet", *DİA*, XXV/265; Şimşek, "Kerâmet", *SÜİFD*, s. 114-115.

İslâm düşüncesinde hârikulâde olay peygamberlikten önce vuku bulursa buna *irhâs*, bir nebî yahut resûlün elinden sadır olursa buna *mûcize*, zühd, takvâ, marifet ve istikâmet sahibi bir velî tarafından ortaya konursa buna *kerâmet*, bir yalancı peygamber veya bir inkârcı/kâfir tarafından yapılırsa buna da *istidrâc* denilmiştir.¹⁵ İrhâs, kerâmet ve istidrâc kavramları kapsamlı konular olup her biri ayrı müstakil çalışmaları gerektirdiği için, biz bu makalede yalnızca mûcize kavramını ele alacak, bu hususta önce kelâm âlimlerinin görüşlerini aktaracak, daha sonra da meseleyi Kur'an açısından irdeleyeceğiz.

1. Mûcize'nin Sözlük Anlamı

Mu'cize, sözlükte "kudret: güç yetirme" kelimesinin zıddı olan ve "bir şeye güç yetirememek" anlamındaki *acz* kökünden türemiştir.¹⁶ *Mûcize*, bu kökten türeyen *mûciz* (âciz bırakan) kelimesinin isim şeklidir. Sonundaki "tâ" harfi mübalağa ifade eder ve "güç ve takat yetirilemeyen,¹⁷ âciz ve güçsüz bırakan, insanların benzerini yapmaktan âciz kaldığı, karşı konulmaz şey; kudretsizlik ve takatsizlik veren iş; hârikulâde veya olağan üstü olay" gibi anlamlara gelir.¹⁸

2. İstilahta Mûcize

Temelde eşyaya vaz edilmiş nizamdan ayrı, ilâhî tarzda meydana gelen hâdise demek olan¹⁹ mûcize istilahta, "meydan okuma üslûbu ile Yüce Allah tarafından peygamber olarak gönderildiğini ispatlamak isteyen kimsenin elinde zuhur eden ve insanları benzerini meydana getirmekten âciz bırakan tabiatüstü olay" şeklinde tanımlanmıştır.²⁰

Kelâmcıların istilahî anlamda yaptıkları mûcize tarifinde bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. İmam Mâturidî (ö. 333/944) mûcizeyi "peygamberin elinde ortaya çıkan ve benzeri öğrenim yoluyla meydana getirilemeyen olay"²¹ şeklinde tanımlarken, Kâdî Abdulcebbar (ö. 415/1025), Allah tarafından

15 Abdulkâhir el-Bağdâdî, *Usûlu'd-Dîn*, Beyrut, 1981, s. 175; Seyyid Şerîf Ali b. Muhammed el-Cürcanî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, Beyrut, 1990, s. 37; Muhammed Ali et-Tehânevî, *Keşşâfu Istilahât'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, Beyrut, 1996, I/149-150; Muhammed Hamidullah, "Mûcize, Kerâmet, İstidrâc", Çev. Zahit Aksu, *Hikmet Yurdu Dergisi*, Yıl: 2, S. 3, Ocak-Haziran, 2009, s. 83-84; Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, İstanbul, 1992, s. 549.

16 Râğb el-İsfehânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, Thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Beyrut, 1997, s. 547.

17 Ebû'l-Fadl Cemaluddîn b. Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 2005, III/2511-2513.

18 Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Firûzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhîd*, Beyrut, 1994, s. 663-664; Cürcanî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, s. 231; Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 219.

19 St. Thomas Aquinas, "Mûcizeler", Çev. H. İbrahim Bulut, *SÜİFD*, Sayı: 8, Sakarya, 2003, s. 104.

20 Cürcanî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, s. 231; Tehânevî, *Keşşâfu Istilahât'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, II/1575; Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 219.

21 Mâturidî, *Kitâbu't-Tevhid*, s. 188.

yaratılan, nübüvvet iddiasında bulunan kişinin doğruluğunu ispat etmeyi amaçlayan ve nitelikleri bakımından insanı benzerini meydana getirmekten âciz bırakan olağan üstü hâdiseler" şeklinde tarif etmektedir.²² Ebu'l-Muîn en-Nesefî (ö. 508/1115) ise mucizenin "meydan okuma (tehaddî) ile birlikte dünyada vuku bulan hârikulâde bir vak'a" olması özelliğine vurgu yapmıştır.²³

Kelâmcıların yaptıkları bu tariflere göre mucize, peygamber olarak görevlendirilen kişinin, nübüvvet iddiasını doğrulamak için, Yüce Allah tarafından kendisine verilen izin ve yardım ile meydana getirdiği, tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağanüstü hâdiselerdir. Mucize, her ne kadar nübüvvet iddiasıyla meydan okuyan peygamberin elinde zuhur etse de temelde Allah'ın filidir.

3. Mucize Çeşitleri

Bazı kelâmcılar mucizeleri idrak edilmeleri açısından hissî, akli, haberî; amaçları bakımından da hidâyet, yardım ve helâk mucizeleri şeklinde farklı gruplandırmalara tâbi tutmuş olsalar da, İmam el-Eş'arî (ö. 324/935-36), İmam el-Mâturidî, Ebu'l-Muîn en-Nesefî ve Nureddin es-Sâbûnî (ö. 580/1184) gibi Ehl-i Sünnet ekolünün kurucu ve en önde gelen kelâmcılarının öngördükleri şekilde en genel anlamda mucizeleri iki grupta toplamak mümkündür.²⁴

a) Hissî Mucizeler

Hissî mucizeler, insanların duyularına hitap eden hârikulâde olaylardır. Bu tür mucilere tabiatla ilgileri sebebiyle "kevnî mucizeler" de denilmiştir.²⁵ Geçmiş peygamberlerin mucizeleri bu türdendi ve bu çeşit harikulâde hâdiseler sadece o devirde yaşayanlar ve o anda hazır bulunanlar tarafından müşahade edilebilmekteydi. Dolayısıyla önceki peygamberlerin nübüvvetlerini ispatlamak için gösterdikleri mucizeler sürekli değil, geçici ve hissî (el-Mu'cizetu'l-Hissiyye) idi. Meselâ taş oymacılığı alanında oldukça mâhir olan Hz. Sâlih (a.s.)'in kavmi Semûd'a, mucize olarak cansız kayanın içinden canlı bir devenin çıkarılması;²⁶ sihrin revaçta bulunduğu ve ünlü sihirbazların yaşadıkları bir devirde Hz. Mûsa (a.s.)'ya mucize olarak sihirli bir âsânın verilmesi, bu âsânın yılanı dönüşerek sihirbazları mağlup etmesi ve elinin parlıtlı bir ışık vermesi (yed-i beyzâ)²⁷ bu türden mucizelere örnektir.

22 Kâdî Abdulcebbâr b. Ahmed el-Hemedânî, *el-Muğnî fî Ebvâbi't-Tevhidi ve'l-Adl*, Thk. Abdulhalîm Mahmûd-Süleyman Dûnya, Kahire, Trs., XV/199.

23 Ebu'l-Muîn en-Nesefî, *Tabsiratu'l-Edille fî Usûli'd-Dîn*, Thk. Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün, Ankara, 2003, II/45 vd.; Krş. Halil İbrahim Bulut, "Mucize", *DİA*, İstanbul, 2005, XXX/350.

24 Krş. Ebu Bekir Muhammed b. el-Hasan İbn Fûrek, *Mucerredü Makâlâti's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, Thk., Daniel Gimaret, Beyrut, 1987, s. 178; Mâturidî, *Kitâbu't-Tevhid*, s. 188, 202-204; Ebu'l-Muîn en-Nesefî, *Tabsiratu'l-Edille fî Usûli'd-Dîn*, Thk. Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün, Ankara, 2003, II/81 vd.; Nureddin es-Sabunî, *el-Bidâye fî Usûli'd-Dîn*, Dimeşk, 1979, s. 47-52; Krş. Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX/350-351.

25 Nesefî, *Tabsiratu'l-Edille*, II/52 vd.; Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX/350.

26 Hûd, 11/64-68; Şems, 91/11-15.

27 Arâf, 7/107-108, 117-122; Tâhâ, 20/19-22, 67-70.

Yine Hz. İsa (a.s.)'nın kuş şekline soktuğu çamuru canlandırması, ölülerini diriltmesi ve alaca hastalığına tutulanları iyileştirmesi gibi²⁸ tıp sahasında gösterdiği mucizeler ise onun zamanında tıbbın ve hâzık tabiplerin en yüksek derecelere ulaştıklarını gösteren bir delildir.²⁹ Hz. Muhammed (s.a.v.)'in asıl mucizesi Kur'an olmakla birlikte, ayın ikiye yarılanması (şakku'l-kamer),³⁰ Bedir Savaşı'nda meleklerin Müslümanlara yardım etmesi,³¹ Peygamber (s.a.v.)'in attığı bir avuç kumun düşmanların gözüne isabet etmesi³² gibi Kur'an'da zikredilen hârikulâde hâdiselerle; az yemekle birçok insanı doyurması, az suyu çoğaltması, parmaklarından su akması, çağırıldığı ağacın yanına gelmesi, hayvanları konuşurması, elinde tuttuğu çakıl taşlarının tespih çekmesi, ölülerini diriltmesi gibi hadis ve siyer kaynaklarında rivayet edilen diğer olağanüstü hâdiseler hissi mucizeler kapsamında değerlendirilmiştir.³³

b) Akli Mucizeler

"Mânevi mucize" veya "bilgi mucizesi" diye de anılan bu mucizeler, insanların akıl yürütme gücüne hitap eden ve onları akli kanıtlarla baş başa bırakan gerçeklerden oluşur.³⁴ Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, indirildiği günden kıyamete kadar zaman, zemin ve mekâna göre değişmeyecek olan, sürekli ve akli mucizesi Kur'an bu tür mucizelerdendir.³⁵ Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında Arap dili ve belagati, üslubu ve hitâbeti en yüksek dereceye ulaşmış bulunuyor, adeta altın çağını yaşıyordu. Arapların fesahat ve belagatta en yüksek mertebeye ulaştığı bir çağda gereken en büyük mucize, hiç şüphe yok ki belagat ve fesâhâtin zirvesi olan ve hiç kimse tarafından taklit edilemeyen Kur'an-ı Kerim'in vahyedilmesi olmuştur. Kur'an'ın insanı âciz bırakan mucizevi yönü, ona benzer veya ona yakın başka bir eserin meydana getirilememesinde aranmalıdır. İşte bu bakımdan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in en önemli ve en büyük mucizesi şüphesiz üslubu, belâgati ve gaybe dair verdiği bilgiler dolayısıyla Kur'an'dır.³⁶ Kur'an, "insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler"³⁷ âyetinde belirtildiği gibi bütün insanlar ve cinler bir

28 Âl-i İmrân, 3/49; Mâide, 5/110.

29 Celaluddîn Abdurrahmân es-Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, İstanbul, 1978, II/152; İsmail Cerrahoğlu, "Hz. Peygamber'in En Mühim Mucizesi Kur'an-ı Kerim", *Diyanet Dergisi*, C. 7, Sayı: 68-69, Ankara, 1968, s. 15; Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX/350.

30 Krş. Kamer, 54/1.

31 Krş. İmrân, 3/122-123; Enfâl, 8/9-10.

32 Krş. Enfâl, 8/17.

33 Bkz. Buharî, Menâkıb, 25; Müslim, Fedâil, 2; Tirmizî, Menâkıb, 5, 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/460, V/89, 95, 105; Dârimî, Mukaddime, 4; Cüveynî, *Kitâbu'l-İrşâd*, s. 296; Neseî, *Tabîratu'l-Edille*, II/38 vd.; Adududdîn el-İcî, *el-Mevâkıf fi İlmi'l-Kelâm*, Beyrut, Trs., s. 335; Abdullatif el-Harpûtî, *Tenkîhu'l-Kelâm fi Akâidi Ehli'l-İslâm*, İstanbul, 1330, s. 288-292; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1990, I/102-103, 120-129; Hamidullah, "Mucize, Keramet, İstidrac", s. 86-87; Erkan Yar, "Müslüman Düşüncesinde Olağanüstülük", *FÜİFD*, Sayı: 4, Elazığ, 1999, s. 208-209.

34 Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX/351.

35 Krş. Neseî, *Tabîratu'l-Edille*, II/58 vd.

36 Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, II/149-152.

37 İsrâ, 16/88.

araya gelerek bütün güçleriyle çalışıp çabalasalar bile benzerini meydana getirmekten âciz kalacakları bir eserdir.³⁸

4. Kelâmcıların Mucizeye Dair Görüşleri

Kelâm âlimleri, mucizenin peygamberin doğruluğuna delil oluşunu "görünmeyenin görünene kıyas edilmesi (kıyasu'l-ğâib ale's-şâhid)" yoluyla açıklamışlardır. Çünkü Allah'ın, elçisini doğrudan ve herkesin duyacağı şekilde tasdik etmesi, kulun özgürlüğü ve ilâhî imtihanla bağdaşmadığı gibi, ontolojik açıdan da mümkün değildir. Söz konusu tasdik ancak fiil yoluyla gerçekleşir ki, bu da mucizeden ibarettir.³⁹

Kelâmcılar, öncelikle hârikulâde hâdiselerin gerçekleşmesinin akli yönden imkânsız olmadığına dikkat çekerek mucize konusunu işlemişlerdir. Zira hemen her an insanın çevresinde, yanında ve yöresinde meydana gelen olaylar ve hayatın her alanı mucizelerle doludur. Canlıların yaratılmaları, ömürleri tamamlanınca yok edilmeleri ve hayatın kesintisiz olarak devam etmesi, bunun en açık örneğidir. Bu bağlamda kelâmcılar şu gerçeğe işaret etmişlerdir: Sürekli olarak müşahede ettiğimiz ve bu nedenle değişmez sandığımız tabiat kanunlarını var eden Yüce Allah'tır. Cenâb-ı Allah bu kanunları dilediği zaman, peygamberlerinin peygamberliklerini ispat için değiştirebilir. Bu durumda mucizenin vukuu için akli bir engel yoktur.

Nübüvvetin ispatı için mucizenin zorunlu olup olmadığı hususunda ise Mu'tezile âlimleri, peygamberlerin insanlar için bir hüccet ve iddialarının doğru olup olmadığına bilinmesi için mucize göstermelerinin zarûret olduğunu, zaten peygamberlere mucize verilme sebebinin de bu olduğunu söylemişlerdir.⁴⁰ Bu nedenle Mu'tezile mensupları, peygamberlerin tanınmasında mucizenin herkes için gerekli olduğuna, dolayısıyla peygamberlik iddiasında bulunan herkesin mucize göstermesinin zorunlu olduğuna kanaat getirmişlerdir.⁴¹

Ehl-i Sünnet kelâmcıları ise, her ne kadar sağduyulu kimsenin peygamberlik iddiasında bulunan şahsı söz, fiil ve güzel hasletlerinden tanıyabileceğini kabul etseler de, peygambere karşı inat eden ve kibir gösteren inkârcılar için mucizeden başka çare olmadığını, zira onların ancak bu sayede sorumlu tutulabileceklerini söylemişlerdir.⁴²

38 Rağîb el-İsfehâni, *el-İ'tikâdât*, Nşr. Şemrân el-İclî, Beyrut, 1988, s. 128-129; Cerrahoğlu, "Hz. Peygamber'in En Mühim Mucizesi Kur'an-ı Kerim", s. 15.

39 Kâdî Abdulcebbar b. Ahmed el-Hemedâni, *el-Muğnî fî Ebvâbi't-Tevhîdi ve'l-Adl*, Thk. Abdulhalim Mahmûd-Süleyman Dnya, Kahire, Trs., XV/161; Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX/351.

40 Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, XV/236-259; Adil Bebek, "Kelâm Literatürü İşığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mucizelerin Değerlendirilmesi", *MÜİFD*, İstanbul, 2000, XVIII/122.

41 Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhız, *Hucecu'n-Nubuvve (Resâilu'l-Câhız içinde)*, Nrş. Abdusselâm M. Hârûn, Kahire, 1979, III/265-267; Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX/352.

42 Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX/352.

Bazı kelâmcılar, şartlarına uygun biçimde meydana gelen mûcizenin peygamberin doğruluğunu kanıtlamasının "zorunlu bilgi" niteliğinde olduğunu iddia etmişlerdir.⁴³ Ancak kelâm âlimlerinin kâhîr ekseriyetine göre mûcize zorunlu bilgi değil, "istidlâlî bilgi" ifade eder. Mûcizeyi zorunlu bilgi niteliğinde görenlerin bu sonuca istidlâl ile ulaştığı dikkate alınırsa, çoğunluğa ait görüşün, yani mûcizenin istidlâlî bilgi ifade ettiğini söyleyenlerin görüşünün daha isabetli olduğu söylenebilir.⁴⁴

5. Kur'an'da Mûcize

Kur'an'da mûcize kelimesi lafzen yer almamakla birlikte *acz* kökünden fiil ve sıfat kalıpları "âciz kalmak; güçsüz bırakmak; Allah'ın âyetlerini yalanlamak amacıyla yarışmak" gibi mânalarda yirmi bir âyette geçmektedir.⁴⁵

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin Yüce Allah tarafından gönderilmiş gerçek elçiler olduğunu kanıtlayan hârikulâde olaylar çoğunlukla delil, bürhân, işâret gibi anlamlara gelen "âyet (âyât)" kelimesiyle ifade edilmiştir.⁴⁶ Hz. Sâlih (a.s.)'in dişi devesi,⁴⁷ Hz. Mûsâ (a.s.)'nin âsâsı ile parıltılı eli,⁴⁸ Hz. İsâ (a.s.)'nin gösterdiği olağan üstü hâdiseler⁴⁹ ve inkârcıların peygamberlerden mûcize talepleri genellikle bu kelime ile anlatılmıştır. Ayrıca Kur'an'da yer yer *beyine*,⁵⁰ *burhân*, *sultân*,⁵¹ *hakık*⁵² ve *furkân*⁵³ kelimeleri de mûcize anlamında kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim geçmiş peygamberlerden söz ederken Tûfan ve Hz. Nûh (a.s.)'un gemisinin kurtuluşu,⁵⁴ Hz. İbrahim (a.s.)'i ateşin yakmaması,⁵⁵ Hz. Mûsâ (a.s.)'nin asâsının yılan oluşu,⁵⁶ Hz. Yûsuf (a.s.)'un bulunuşuna dair Hz. Yakûb (a.s.)'un vahiyler alması,⁵⁷ Hz. İsâ (a.s.)'nin anadan doğma a'mâ ve abraşî iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesi⁵⁸ gibi geçmiş dönemlerde yaşayanlar tarafından müşahade edilen ve sadece o anda hazır bulunanlarca görülen, sürekli olmayıp geçici ve hissî mûcizelerden bahsetmektedir.⁵⁹ Ancak Yüce

43 İbn Fûrek, *Muceredu 'Makâlâtî's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, s. 176; Bulut, "Mûcize", *DİA*, XXX/352.

44 Bulut, "Mûcize", *DİA*, XXX/351.

45 M. Fûâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Müfehres Li Elfâzî'l-Kur'ânî'l-Kerim*, Beyrut, Trs., s. 446.; Krş. Halil İbrahim Bulut, "Mûcize", *DİA*, İstanbul, 2005, XXX/350.

46 M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, İstanbul, 2012, III/535.

47 A'râf, 7/73.

48 A'râf, 7/106-108; Hüd, 11/96; Kasas, 28/31-32, 35.

49 Âl-i İmrân, 3/49-50.

50 A'râf, 7/73.

51 Nisa, 4/153; Hüd, 11/96; Kasas, 28/32.

52 Yûnus, 10/76.

53 Bakara, 2/53.

54 Hüd, 11/36-44; Mü'minûn, 23/28-29; Kamer, 54/9-12.

55 Enbiyâ, 21/69.

56 A'râf, 7/114-118.

57 Yûsuf, 12/94-99.

58 Âl-i İmrân, 3/49-50; Krş. Mâide, 5/110.

59 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I/120.

Allah (c.c.), Hz. Peygamber (s.a.v.)'e sürekli, daimi ya da kıyâmete kadar geçerli mucize olarak Kur'an dışında başka bir mucizenin verilmediğini açıkça beyan eder:

Bizi, (Kureyş'in istediği) mucizeleri göndermekten, ancak, önceliklerin onları yalanlamış olması alıkoydu. (Nitekim) Semûd kavmine o dışı deveyi açık bir mucize olarak verdik de onlar bu yüzden zâlim oldular. Oysa, biz mucizeleri sırf korkutmak için göndeririz.⁶⁰

Dediler ki: «Ona Rabbinden mucizeler indirilseydi ya!» De ki: «Mucizeler ancak Allah katındadır ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.» Kendilerine okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi? Şüphesiz bunda inanan bir kavim için bir rahmet ve bir öğüt vardır.⁶¹

Hz. Peygamber (s.a.v) de, "Hiç bir peygamber yoktur ki, kendisine zamandaki insanların inandıkları mucize (ler) verilmiş olmasın. Mucize olarak bana verilen ise, Yüce Allah'ın vahyettiği Kur'an'dır"⁶² buyurarak, kendisine verilen yegâne akli mucizenin Kur'an olduğuna vurgu yapmıştır.

6. Mucize'nin Belirleyici Hususiyetleri

Hârikulâde ya da olağanüstü nitelikteki bir fiilin mucize sayılabilmesi için şu temel hususiyetleri barındırması gerekir.⁶³

a. Mucize, yalnızca Yüce Allah tarafından gerçekleştirilmeli,⁶⁴ yani ilâhî fiil olmalı ve onu yapmaya yalnızca Yüce Allah güç yetirebilmelidir.⁶⁵ Bu nedenle gerçekte Allah'ın fiili olduğu için olağanüstü hâdiseye "mucize" denmiştir. "Peygamber mucizesi" denilmesi mecazıdır.⁶⁶

b. Mucize, alışılmışın dışında, hârikulâde bir hâdis olmalı, tabiat kanunlarıyla açıklanamamalı, bu kanunların üstünde bulunmalı, kısacası Yüce Allah'ın tabiatta geçerli kanunları ve "Âdetullah" veya cârî yasaları demek olan "Sünnetullah"⁶⁷ aykırı olmalıdır.⁶⁸ Hz. İbrahim (a.s.)'in ateşte yanmaması gibi. Nitekim Kur'an'da Hz. İbrahim (a.s.) ateşe atılınca, Yüce Allah'ın ateşe, "Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol!"⁶⁹ şeklinde seslendiği haber verilmektedir.

60 İsrâ, 17/59.

61 Ankebût, 29/50-51.

62 Buharî, İ'tisâm, 1, Fedâilu'l-Kur'an, 1; Müslim, İman, 217.

63 Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'an*, Kahire, 1987, I/69-80.

64 Krş. Aquinas, "Mucizeler", s. 105.

65 Bağdadî, *Usûlu'd-Dîn*, s. 171; İcî, *el-Mevâkıf fî İlmî'l-Kelâm*, s. 339; Tehânevî, *Keşşâfu Istilahâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, II/1575; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'an*, I/69 vd.; Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX/350; Yar, "Müslüman Düşüncesinde Olağanüstülük", s. 204.

66 Hasan Hanefî, *Mine'l-Akide İle's-Sevrâ*, Kahire, Trs., IV/57; Ahmet Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara, 1992, s. 16; Yar, "Müslüman Düşüncesinde Olağanüstülük", s. 205.

67 Geniş bilgi için bkz. İlyas Çelebi, "Sünnetullah", *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII/159-160.

68 Bağdadî, *Usûlu'd-Dîn*, s. 171; İcî, *el-Mevâkıf fî İlmî'l-Kelâm*, s. 339; Tehânevî, *Keşşâfu Istilahâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, II/1575; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'an*, I/69 vd.; Yar, "Müslüman Düşüncesinde Olağanüstülük", s. 204.

69 Enbiyâ, 21/69.

Bilindiği üzere ateş, doğası gereği yakıcıdır. Fakat Kur'an'da bildirildiği üzere,⁷⁰ Hz. İbrahim (a.s.) canlı olarak yanan alevlerin içine fırlatıldığı halde, ateş, Allah'ın emri ile yakıcılık özelliğini yitirmiş ve onu yakmamıştır. Yüce Allah'ın müdahalesiyle, O'nun tabiiatta geçerli kanunları demek olan "Âdetullah" veya "Sünnetullah"a aykırı bir durum vuku bulmuştur. Kur'an, Cenâb-ı Allah'ın âdeti ve sünnetinin asla değişmeyeceğini söyler.⁷¹ Ne var ki, bu olayda da görüldüğü üzere, Allah'ın âdeti veya sünneti, sadece mucize kabilinden olduğunda değişir; yani peygamberlerin peygamberlik iddiasını ispat amacıyla ender olarak ve geçici bir süre ile durdurulur.

c. Mucize, "benzeri öğrenim yoluyla meydana getirilemeyen olay"⁷² olduğu için, ona karşı koymak imkânsız olmalıdır. Bir başka şekilde ifade edecek olursak insanlar, peygamberin gösterdiği mucizenin benzerini meydana getirmekten âciz kalmalıdır.⁷³ Şayet bir hâdise, karşı konulması imkân dâhilindeyse mucize olmaktan çıkar.⁷⁴ Bu açıdan bakıldığında gerek ölüleri diriltme, doğuştan kör olan ve alaca hastalığına yakalananları iyileştirme,⁷⁵ âsâyı yılanı dönüştürme⁷⁶ ve yed-i beyzâ⁷⁷ gibi Kur'an-ı Kerim'de geçen mucizeler, gerekse de dil, feshât, belagat, nazım, üslup, gayptan ve gelecekten verdiği bilgiler ile bilimsel gerçeklikler gibi birçok açıdan Kur'an'ın benzerini meydana getirmenin beşerî güç ve kapasite çerçevesinde bulunmadığı zarurî olarak bilinir.⁷⁸

d. Mucize, peygamberin nübüvvet davasını ispat ve bunu doğrulayıcı mahiyette olmalıdır.⁷⁹ Nitekim herhangi bir hârikulâde olayın mucize olabilmesi için onun sadece nübüvvet görevi verilmiş peygamberin elinde zuhur etmesi şarttır.⁸⁰ Şayet hârikulâde olay, peygamber dışında bir kimsenin elinde sâdır oluyorsa, bu durumda meydana gelen hâdise mucize değil; irhâs, kerâmet, maûnet, istidrâc veya ihânet nevinden bir başka olağanüstü hâdise demektir. Nübüvvet iddiası taşıdığı için mucizenin sihir ve hayal ürünü diğer hâdiselerle karıştırılma ihtimali yoktur.⁸¹

e. Mucize, nübüvvet iddiasına uygun şekilde gerçekleşmeli ve nübüvvet iddiasında bulunanı yalanlamamalıdır. Bu bağlamda peygamberin, bizzat nübüvvetine delil olacağını ileri sürdüğü mucizeyi göstermesi zorunludur.

70 Bkz. Enbiyâ, 21/68-70.

71 Krş. Ahzâb, 33/62; Fâtır, 35/43; Fetih, 48/23.

72 Mâturidî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 188; Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX/350.

73 Bağdadî, *Usûlu'd-Dîn*, s. 171; İcî, *el-Mevâkıf fi İlmî'l-Kelâm*, s. 339; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'an*, I/69 vd.; Yar, "Müslüman Düşüncesinde Olağanüstülük", s. 204.

74 Tehânevî, *Keşşâfu Istilahâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, II/1575.

75 Âl-i İmrân, 3/49.

76 Arâf, 7/107, 117.

77 Tâhâ, 20/22.

78 Krş. Özervarlı, "Hârikulâde", *DİA*, XVI/181.

79 Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'an*, I/69 vd.; Tehânevî, *Keşşâfu Istilahâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, I/149; II/1576.

80 Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX/350.

81 Krş. Özervarlı, "Hârikulâde", *DİA*, XVI/181-182.

Söz gelimi peygamber, nübüvvet iddiasında doğruluğunu kanıtlamak için "ben ölüleri diriltirim" dediyse, gerçekten ölüyü diriltme mucizesini göstermelidir. Şayet nübüvvet iddiasında bulunan şahıs ölüyü dirilteceğini söylediği halde, bir başka mucize gösterirse, gösterdiği hâdise mucize olarak değer kazanmaz.⁸²

f. Mucize, nübüvvet iddiasının ve meydan okumanın ardından zuhur etmelidir. Peygamberin, nübüvvet iddiasından önce gösterdiği irhasât türünden hârikulâde olaylar, peygamberlik iddiası esnasında delil olmaz.⁸³ Kur'an'da Sâlih (a.s.),⁸⁴ Mûsâ (a.s.)⁸⁵ ve İsâ (a.s.)'nın⁸⁶ mucizelerinden bahsedilirken meydan okuma özelliğine vurgu yapılması mucizenin bu hususiyetinden dolaydır.⁸⁷

g. Mucize, bir yalanlama ya da inkârdan sonra meydana gelmelidir. Nitekim Yüce Allah, yalanlama veya inkârdan sonra peygamberlerini mucize ile destekleyerek, peygamberlik göreviyle onları gönderenin bizzat kendisi olduğunu hatırlatmak istemiştir.⁸⁸

7. Mucize'nin Gerçekleşme Şartları

İslâm âlimleri, mucizenin gerçekleşmesi için şu üç şartın mutlak surette olması gerektiğini söylemişlerdir:

a. Meydan okuma (tehaddî).⁸⁹

b. Kendisine meydan okunan kimseyi çekişmeye veya yarışmaya davet etme. Bu bağlamda çekişmeye veya yarışmaya davet edilen kimsenin elinde meydan okumaya karşı çıkmak için lâzım olan her tür aracın bulunması.⁹⁰

c. Bu çekişme veya yarışmaya girecek kimsenin karşı çıkmasına mâni olacak her hangi bir engelin bulunmaması.⁹¹

Müslüman âlimlerin, mucizenin gerçekleşmesine dair ileri sürdükleri bu şartları Kur'an'dan hareketle benimsedikleri anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim de bu üç hususu mucizenin gerçekleşmesinin temel şartı olarak kabul etmektedir. Konuya dair yapılabilecek dikkatli bir tetkik sonucun-

82 Tehânevî, *Keşşâfu Istilahâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, II/1575.

83 Tehânevî, *Keşşâfu Istilahâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, II/1576.

84 Krş. A'râf, 7/73.

85 Krş. A'râf, 7/106-108; Hûd, 11/96; Kasas, 28/31-32, 35.

86 Krş. Âl-i İmrân, 3/49-50.

87 İbn Fûrek, *Mucirredü Makâlâtî's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, s. 176-177; Tehânevî, *Keşşâfu Istilahâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, II/157.

88 Bkz. Muhammed Ali es-Sâbûnî, *et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Kahire, 1967, s. 79-90.

89 Krş. Gazzâlî, *el-İktisâd fî'l-İ'tikâd*, s. 221; Seyfuddîn el-Âmidî, *Ebkârü'l-Efkâr fî Usûli'd-Dîn*, Thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Beyrut, 2003, III/11 vd.

90 Krş. Sabri Hizmetli, *İslâm Tarihi -İlk Dönem-*, Ankara, 2001, s. 208.

91 Krş. Sâbûnî, *et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'an*, s. 79-90; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 207-210; Krş. Sabri Türkmên, "Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 39, Sayı: 4, Ankara, 2003, s. 56-57.

da Kur'an'ın meydan okumasında bu üç şartın tamamıyla toplanmış olduğu kolaylıkla fark edilebilir.

Kur'an-ı Kerim, nâzil olduğu günden bugüne muarızlarına Hz. Muhammed (s.a.v)'in nübüvvetine delil olduğuna dair açıkça meydan okumuştur. Kur'an'ın söz konusu meydan okumaları karşısında muarızların, karşı çıkabilmek için gerekli olan bütün imkânlarla sahip oldukları ve onları karşı koymaktan alıkoyacak herhangi bir engelin de söz konusu olmadığı açıktır. Ne var ki bütün bu meydan okumalara rağmen Kur'an'ın bir sûresinin, on sûresinin veya bir bütün olarak Kur'an'ın tümünün bir benzeri meydana getirilememiştir. Konunun daha iyi anlaşılması için şimdi sözünü ettiğimiz bu meydan okumalardan kısaca söz etmek istiyoruz.

8. Kur'an'da Meydan Okumalar

Kur'an-ı Kerim'de muarızlara karşı meydan okumalar genel olarak şu dört şekilde gerçekleşmiştir:⁹²

a) Muarızlardan "Kur'an'ın benzeri bir söz" getirmelerini isteyerek meydan okuma:

أَمْ يَقُولُونَ تَقْوَلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ. فَلْيَأْتُوا بِخَبْرٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ

Yoksa, onu (Kur'an'ı) kendisi uydurup söyledi mi diyorlar? Hayır, onlar iman etmezler. Eğer doğru söyleyenler iseler, haydi onun benzeri bir söz getirsinler!⁹³

b) Muarızlardan Kur'an'daki sûrelerden birine benzer bir sûre getirmelerini isteyerek meydan okuma:

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

Eğer kulunuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın (ve bunu ispat edin). Eğer, yapamazsanız, ki hiçbir zaman yapamayacaksınız, o hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kâfirler için hazırlanmıştır.⁹⁴

c) Muarızlardan Kur'an'daki sûrelerin benzeri on sûre getirmelerini isteyerek meydan okuma:

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُورٍ مِثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَادْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Yoksa "onu (Kur'an'ı) uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun gibi uydurma on sûre getirin."⁹⁵

92 Bkz. Âmidî, *Ebcârü'l-Efkâr fî Usûli'd-Dîn*, s. 19.

93 Tûr, 52/33-34.

94 Bakara, 2/23-24.

95 Hûd, 11/13.

d) Muarızlardan Kur'an'ın benzeri bir kitap getirmelerini isteyerek meydan okuma:

قُلْ لِّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ
ظَهِيرًا

*De ki, andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.*⁹⁶

Bir başka âyette ise muarızlardan Kur'an'ın benzeri bir kitap getirmeleri hususunda şöyle meydan okunmaktadır:

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا أَتَّبَعُ مَا أَكْفَىٰ عَنْ الْغَالِبِينَ فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا
يَسْتَجِيبُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَعْدَ هُدًى مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

*De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah katından, doğruya bu ikisinden (Tevrat ve Kur'an'dan) daha çok ulaştıran bir kitap getirin de ben ona uyayım. Eğer (bu konuda) sana cevap veremezlerse, bil ki onlar sadece kendi nefislerinin arzu ve kuruntularına uyuyorlar. Allah'tan gelen bir yol gösterici olmadan nefislerinin arzu ve kuruntularına uyandan daha sapık kim olabilir? Kuşkusuz Allah zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez."*⁹⁷

Hız. Muhammed (s.a.v.), Yüce Allah tarafından peygamber olarak gönderildiği Arap toplumuna Tevhid dini olan İslâm'ın son nebisi ve resûlü olduğunu açıkça ilan etmiş; onların atalarının dinine açıkça karşı çıkmış, inançlarını kötülemiş, sahip oldukları inancın bâtıl ve apaçık bir sapıklık olduğunu akli ve nakli delillerle ispat etmiştir. Rasûlullah (s.a.v.), nübüvvetine en büyük delil olarak da Yüce Kur'an'ı göstermiş ve Kur'an yoluyla onlara meydan okumuştur.⁹⁸

Bilindiği üzere Hız. Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderildiği Arap müşriklerinin bu meydan okumalara karşı çıkmalarına ve Kur'an'la yarışmalarına mâni olacak herhangi bir engel söz konusu değildi. Nitekim Kur'an kendi dilleri olan apaçık ve kolay bir Arapça ile nâzil olmuştu. Vahyin harfleri ve sözleri Arap alfabesi üzereydi. Ayrıca bu dönemde Araplar arasında şiir ve edebiyat da çok yaygın olup Arap dili ve edebiyatı altın çağını yaşıyordu. Kur'an tarafından kendilerine meydan okunan muarızların onun bir benzerini meydana getirme hususunda dil bakımından bir manileri yoktu. Zira onlar Arap dili ve edebiyatı, fesahat ve belagat gibi ana dillerinin her tür incelikleri konusunda oldukça mâhirdi. Fakat bütün ceht, gayret ve çabalarına rağmen Kur'an'ın bir benzerini meydana getirememişlerdir.⁹⁹

Yine Kur'an tarafından kendilerine meydan okunan Arapların zaman yönünden de bu meydan okumalara karşı bir engelleri söz konusu değildi. Zira Kur'an bir günde, bir ayda veya bir yılda nâzil olmamıştır ki, muarız-

96 İsrâ, 16/88

97 Kasas, 28/49-50.

98 Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 209.

99 Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, II/149 vd.

ların yarışmaya ve meydan okumaya vakitleri bulunmasın. Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim yaklaşık olarak 23 yılda nâzil olmuştur. Şayet karşı çıkanların Kur'an'ın bir benzerini getirmeye güçleri yetmiş olsaydı, karşı gelmeye ve bir benzerini meydana getirmeye yetecek zaman, ayrı ayrı zamanlarda, yani peyderpey nâzil olan âyetler ve sûreler arasında mevcuttu.

Yüce Allah, Elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in dilinden, yukarıda zikrettiğimiz âyetlerde Kur'an'ın bir âyetinin, bir sûresinin, on sûresinin veya bizzat Kur'an'ın bir mislinin getirilmesi konusunda inkârcılara meydan okumuştur. İnkârcılar onun bir benzerini getirmek için çok istekli oldukları ve bu konuda geçerli gerekçeleri bulunduğu, önlerinde herhangi bir engel de olmadığı halde Kur'an'ın bir sûresinin, on sûresinin veya bizzat Kur'an'ın bir benzerini meydana getirememiş, bu hususta âciz kalmışlardır.¹⁰⁰

Muarızlar, Kur'an-ı Kerim'in fesahât, belagat, nazım, geçmiş, gelecek ve gaybe dair verdiği bilgiler konusundaki meydan okumaları karşısında âciz kalınca önce farklı şekillerde şiddete başvurmuş, daha sonra da Müslümanlarla savaşmaktan bile çekinmemişlerdir. Bu durum dahi tek başına, Kur'an'ın mucize oluşunu ve karşı konulamazlığını ispat etmektedir. Eğer inkârcılar Kur'an-ı Kerim'in meydan okumaları karşısında âciz kalmamış olsalardı, mücadelede zor ve zahmetli olan yolu, canlarını ve mallarını yitirme pahasına şiddeti ve savaşı tercih etmezlerdi.

9. Kur'an'ın Ne Kadarının Mucize Olduğuna Dair Yapılan Tartışmalar

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in en büyük mucizesinin Kur'an-ı Kerim olduğu konusunda İslâm âlimleri arasında tam bir ittifak varken, Kur'an'ın ne kadarının mucize olduğu hususunda ise ihtilaf vardır. Bu husustaki görüşleri şöyle özetleyebiliriz:

1. Mu'tezilî âlimlerden bazıları Kur'an'ın tamamının mucize olduğunu iddia etmişlerdir.¹⁰¹ Bu görüş Kur'an'da asgari miktarının bir sûre olduğunu bildiren "Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin"¹⁰² ve "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi siz de onun benzeri bir sûre getirin"¹⁰³ âyetleriyle çeliştiği için doğru kabul edilmemiştir. Çünkü bu âyetlerde asgari tahaddî konusu olan ölçü bir süredir.¹⁰⁴

2. Bazı âlimler de "Eğer doğru söyleyenler iseler, haydi onun benzeri bir söz getirsinler!"¹⁰⁵ âyetine dayanarak mucizeliğin süre bütünlüğü içerisinde aranması gerektiğine dair şartı reddetmiş ve mucizenin Kur'an'ın azına da çoğuna

100 Âmidî, *Ebkârü'l-Efkâr fi Usûli'd-Dîn*, s. 19 vd.

101 Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, II/156; İsmail Karaçam, *En Büyük Mucize -Kur'an-ı Kerim'in İlmî ve Edebî Sırları-*, İstanbul, 2005, s. 332; Türkmen, "Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi", s. 60.

102 Bakara, 2/23.

103 Yunus, 10/38.

104 Karaçam, *En Büyük Mucize*, s. 332.

105 Tûr, 52/33-34.

da şâmil olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁶ Bu grupta yer alan âlimler mucizenin âyetlerin tamamı ile alakalı olduğunu iddia etmişlerdir. Oysa Kur'an'da meydan okuyan âyetlere bir bütün olarak bakıldığında, söz konusu âyetlerin birbirlerine eşit olmadıkları kolayca fark edilebilir. Bu durum tek tek her bir âyette değil de mucizeliğin süre bütünlüğü içerisinde aranması gerektiğini ortaya koyar. Yine bazı âyetlerde Yüce Allah'ın Fir'avn, Nemrut gibi bir takım insanların sözlerini hikâye etmesi de mucizeliğin süre bütünlüğünde aranması gerektiğine dair kanaatin doğruluğuna işaret eder.¹⁰⁷

3. Mu'tezile'den en-Nazzâm'ın da içinde bulunduğu İslâm âlimlerinin çoğunluğunun kabul ettiği görüşe göre ise Kur'an'da bir süreden az olan kısmın mucize için yeterli olamayacağı,¹⁰⁸ kısa veya uzun tam bir süre ile veya tam bir süre miktarı bir veya birkaç âyetle mucizenin hâsil olabileceğini kabul edilmiştir.¹⁰⁹ Bu görüşe mensup âlimlere göre bir âyetin harfleri asgari düzeyde Kur'an'daki en kısa süre olan Kevser Süresi'nin harfleri kadar ise, o âyet mucize sayılır.

4. Âlimlerden bazıları ise, Kevser Süresi örneğinde olduğu gibi, bir süre miktarı olan tek bir kısa âyet ile i'câzın hâsil olamayacağını, i'câzın sahih olması için büyük âyetlerin ölçü olarak alınmasının gerekli olduğunu iddia etmişlerdir.¹¹⁰

Biz de üçüncü maddede aktardığımız ve Müslüman âlimlerin çoğunluğun görüşünün daha isabetli olduğunu düşünüyüz. Zira Kur'an'da mucizeden bahsedilirken hep "âyât/âyetler" şeklinde çoğul kipiyle söz edilmesi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mucizesinin en az bir süreden oluşması gerektiğine delildir. Buna göre Kur'an ile meydan okumanın asgari sınırı bir süre, en küçük süre de üç âyetten müteşekkil olan Kevser Süresi olduğuna göre, mucizenin asgari düzeyde Kevser Süresi'nin harfleri kadar bir kelâm olması gerekir. Ayrıca Kur'an-ı Kerîm 114 süreden meydana geldiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in asgari 114 mucizesi vardır denilebilir.¹¹¹

10. Kur'an'a Yapılan Nazîreler

Vahyin indirilmeye başlandığı günden bugüne kadar Kur'an-ı Kerîm'in meydan okumalarına karşı konulduğunu gösteren hiçbir ciddi ve kayda değer örnek yoktur. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerîm'in mükemmel üslubu ve eşsizliğine rağmen bazı cüretkârların ortaya çıkarak ona ciddiye alınmayacak düzeyde nazîreler yapmak istedikleri görülmüştür. Kaynaklarımızda Müseylimetu'l-Kezzâb, Esvedu'l-Ansî, Tuleyha İbn Huveylid ve Secâh gibi ya-

106 Karaçam, *En Büyük Mucize*, s. 332.

107 Türkmen, "Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi", s. 60.

108 Neseî, *Tabsîratu'l-Edille*, II/81.

109 Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, II/156; Karaçam, *En Büyük Mucize*, s. 332.

110 Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, II/156-157; Karaçam, *En Büyük Mucize*, s. 332.

111 Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, III/535.

lanıcı peygamberler ile Abdullah İbnu'l-Mukaffâ, Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî ve mülhid olduğu iddia edilen İbnu'r-Râvendî¹¹² gibi şahsiyetlerin bir takım secîli sözlerle Kur'an'la muarazaya kalkıştıklarına dair bazı rivayetler aktarılmıştır ki, onların bu gayretleri, sadece âcizliklerini ispat etmekten başka bir işe yaramamıştır. Bunların en enteresan olanı yalancı peygamber Müseylime'nin hezeyânlarıdır. Bir fikir vermesi açısından onun secîli sözlerinden birkaç örnek aktarmak istiyoruz:

Örnek I

الْفَيْلُ. مَا لَيْلُ. وَمَا أَدْرِيكَ مَا لَيْلُ. لَهُ ذَنْبٌ وَيَيْلُ. وَخُرْطُومٌ طَوِيلُ

*Fîl. Fîl nedir? Fîlin ne olduğunu bilir misin? Onun kuvvetli işe yaramaz bir kuyruğu ve uzun bir hortumu vardır.*¹¹³

Örnek II

إِنَّا عَطَيْنَاكَ الْجَمَاهِرُ. فَضَلِّي لِرَبِّكَ وَجَاهِرُ. وَلَا تُطِيعُ كُلَّ سَاجِرِ

*Biz sana her şeyin büyüğünü verdik. Artık Rabbin için namaz kıl ve açıklayıcı ol. Sihirbaza da itaat etme.*¹¹⁴

Örnek III

لَقَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى الْخَبَلَى. أَخْرَجَ مِنْهَا نَسَمَةً تَشْعَى. مِنْ بَيْنِ صِفَاقٍ وَحَشَى

*Allah, yüklü deveye in'âm etti. Ondan koşan bir yavru çıkardı. Alt deri ile barsak arasından.*¹¹⁵

Kur'an-ı Kerim'in meydan okumalarına karşı inkârcılar tarafından aktarmaya çalıştığımız yalnızca secîli olmaktan öte hiçbir kıymet, değer ve anlam taşımayan bu ve benzeri hezeyanlar ortaya atmak şeklinde bize kadar aktarılan bir takım girişimler olmuşsa da, tarihsel süreçte gerçekleşen bu teşebbüslerin ciddiye alınacak hiçbir özellik taşımadığı açıkça görülmektedir. Hatta bu faaliyetlerde bulunanlar da dâhil, hemen herkes, kısa zamanda bu hezeyan türü nazirelerle fesahat, belagat ve üslûbundaki fevkalâdeliği açısından Kur'an-ı Kerim'in yaptığı tesiri asla ifa edemeyeceklerini ve ne denli uğraş verirlerse versinler Kur'an ölçüsünde edebî değere sahip muciz bir eser vücuda getiremeyeceklerini anlamışlardır. Ayrıca çoğunlukla yalancı peygamberlerin ortaya attıkları bu ve benzeri secîli sözlerin Kur'an'la mukayese kabul etmeyecek derecede basit ve bayağı olduğu Arap edipler tarafından da

112 Bkz. Ebu'l-Hüseyin el-Hayyât, *Kitâbu'l-İntisâr ve'Red alâ İbni'r-Râvendî el-Mulhid*, Thk. Albert Nasrî Nadîr, Beyrut, 1957, s. 11 vd.

113 Saîd Nursî, *İşaratu'l-İcâz*, Thk. İhsân Kâsım es-Sâlîhî, Bağdad, Trs., I/197; Cerrahoğlu, "Hz. Peygamber'in En Mühim Mucizesi Kur'an-ı Kerim", s. 17.

114 Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâilu'l-İcâz fi İlm'i'l-Meânî*, Thk. M. Muhammed Şakîr, Cidde, 1992, I/387; Mustafa Sâdık er-Rafîî, *İcâzu'l-Kur'an*, Beyrut, 2005, s. 172; Muhammed b. Abdullâh Draz, *en-Nebeu'l-Azîm*, Beyrut, 2005, I/111; Cerrahoğlu, "Hz. Peygamber'in En Mühim Mucizesi Kur'an-ı Kerim", s. 17.

115 Ebû Muhammed Abdulmelik İbn Hişâm, *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, Thk. Mustafa es-Saka-İbrahîm el-Ebyârî-Abdu'l-Hafîz Şelebî, Kahire, Trs., II/577; Cerrahoğlu, "Hz. Peygamber'in En Mühim Mucizesi Kur'an-ı Kerim", s. 17.

derhal anlaşılmalıdır. İslâm'ın ilk döneminde olduğu gibi bugün de Arap dilinin inceliklerine ve onun edebî zenginliklerine vâkıf olanlar, bir takım secîli sözlerle, yeryüzünde hayat devam ettiği müddetçe asla bir benzeri meydana getiremeyecek olan Kur'an'a nazîre yapanların kesinlikle yalancı, fakat Kur'an'ın dili, yüce nazmı, kuvvetli anlatımı, fesahatı, belâğatı ve kendine özgü eşsiz ve benzersiz üslubundan ötürü devleti, hükümeti, sultanı olmayan, hatta okuma yazması bile bulunmayan ümmî peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ise doğru olduğunu fark etmekte güçlük çekmezler.¹¹⁶

11. Kur'an Hangi Yönlerden Mucizedir?

Tarihten günümüze Kur'an-ı Kerim'in mucize olduğu konusunda âlimler arasında tam bir ittifak varken, onun hangi hususlarda mucize olduğu konusunda ise ihtilaf söz konusu olmuştur. Bazı âlimler Kur'an'ın mucizevî boyutunun dil ve nazım yönüyle olduğunu söylerken, diğer bazıları Kur'an'ın anlam ve içerik yönüyle mucize olduğunu kabul etmiş, bazı âlimler ise Kur'an'ın gayb, geçmiş ve geleceğe dair verdiği bilgiler ile haberler verdiği bilimsel gerçeklikler yönüyle mucize olduğunu iddia etmişlerdir. Bizce Kur'an âlimlerin öne sürdüğü bütün açılardan mucizedir. Şimdi bu hususlar üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

a) Kur'an'ın Fesahat ve Belagat Yönüyle Mucize Oluşu

Kelâmcıların da içinde yer aldığı Müslüman âlimlerin çoğu, Kur'an'ın fesahat ve belagat açısından mucize olduğunu kabul etmişlerdir. Nitekim Kur'an'ın mucizevî yönü üzerine eser yazan erken dönem Sünnî müelliflerden el-Hattâbî (ö. 388/998)¹¹⁷ ve el-Bakillânî (ö. 403/1012),¹¹⁸ Mu'tezileden ise er-Rummânî (ö. 384/994)¹¹⁹ ve ez-Zemahşerî (ö. 538/1143)¹²⁰ Kur'an'ın belagat yönüyle mucize olduğuna dikkat çekmişlerdir.

İslâm âlimleri i'câza dair kaleme aldıkları eserlerde Kur'an'ın mucize oluşunu dili, üslubu, kuvvetli anlatımı, eşsiz nazmı, fesahat ve belagatı gibi yönleriyle ele alıp açıklamaya çalışmışlardır.¹²¹

116 Bkz. Rafî, *İ'câzu'l-Kur'an*, s. 182; Krş. Cerrahoğlu, "Hz. Peygamber'in En Mühim Mucizesi Kur'an-ı Kerim", s. 18.

117 Bkz. Ebû Süleyman Ahmed b. İbrahim el Hattâbî, *Beyânu İ'câzi'l-Kur'an*, (*Selâsu Resâil fi İ'câzi'l-Kur'an*, içinde), Thk. Muhammed Halefullah-Muhammed Zağlûl Selâm, Kahire, 1968, s. 19-72.

118 Bkz. Kâdî Ebû Bekir el-Bakillânî, *İ'câzu'l-Kur'an*, Kahire, 1349.

119 Bkz. Ebu'l-Hasen Ali b. İsâ er-Rummânî, *en-Nuketü fi İ'câzi'l-Kur'an*, (*Selâsu Resâil fi İ'câzi'l-Kur'an* içinde), Thk. Muhammed Halefullah-Muhammed Zağlûl Selâm, Kahire, 1968, s. 75-113.

120 Bkz. Cârullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, Beyrut, Trs., I/16.

121 Âişe Abdurrahmân bintu's-Şâtî', *el-İ'câzu'l-Beyânî li'l-Kur'an*, Kahire, 1984, s. 94; Türkmen, "Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi", s. 62.

b) Kur'an'ın Anlam ve İçerik Yönüyle Mucize Oluşu

İslâm âlimlerinden bir kısmına göre Kur'an'ın mucize oluşu, gaybî haberler içermesinden dolayıdır.¹²² Nitekim Kur'an-ı Kerim gerek geçmiş kavimlere dair gerekse de nâzil olduğu dönemde henüz vuku bulmamış geleceğe dair bazı haberler vermiş ve haber verdiği bu hâdiseler olduğu şekliyle doğrulanmıştır.

Kur'an'da Hz. Âdem (a.s.)'den Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanına kadar geçmiş dönemlere dair birçok gaybî bilgi sunulmuştur. Meselâ Kur'an'da ve Hz. Meryem (a.s.)'in doğumuna dair *"Bunlar bizim sana vahiyyle bildirdiğimiz gaybî haberlerdendir"*,¹²³ Hz. Yûsuf (a.s.)'un kıssası hakkında *"İşte bu (kıssa) gaybî haberlerdendir; biz onu sana vahy ediyoruz"*,¹²⁴ denilerek Müslümanlara gaybe dair bilgiler sunulmuştur. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nûh (a.s.) kıssasına dair de *"İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun, ne de kavmin"*¹²⁵ denilerek Müslümanların geçmiş kavimler hakkında bilgi sahibi olmaları mümkün olmayan haberler aktarılmıştır.

Ayrıca Kur'an'da istikbale dair de bilgiler verilmiştir. Söz gelimi Kur'an'da, *"Rûmlar (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Onlar yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir"*¹²⁶ denilerek yenilgiye uğrayan Romalıların yakında gâlip gelecekleri haber verilmiş, bu haber on yıl kadar kısa bir zaman zarfında¹²⁷ olduğu gibi gerçekleşmiştir.

Âyetlerde hem geçmişte olup sonraları doğrulanma imkânı olmayan doğru bilgiler sunulması hem de gelecekte aynen doğrulanan haberler verilmesi, Kur'an-ı Kerim'in mucizevî yönlerinden biri olarak kabul edilmiştir.

c) Kur'an'ın Haber Verdiği Bilimsel Gerçeklikler Yönüyle Mucize Oluşu

Kur'an-ı Kerim, temelde bir bilim kitabı olmadığı için, ilke olarak, Kur'anî gerçekleri, bugün doğru gibi görüldüğü halde yarın yeni bir buluş ya da teoriyle pekala yanlışlanabilecek olan bilimsel buluş ya da teorilerle açıklamaya çalışmak doğru değildir. Ancak Kur'an'ın kâinatın yapısı ve tabiat olaylarının meydana gelişine dair önceleri bilinmediği halde sonradan bilim adamlarının kesin olarak doğruladığı bilimsel gerçekliklerle örtüşen bir takım temel bilgilere işaret ettiği de açıktır. Ancak Kur'an'ın işaret ettiği bu bilgiler, tenzil sonrası dönemde insanlar tarafından üretilen ve çeşitli bilim dallarına ait olan terimler ve kavramlarla ifade edilen bir dil ile deği de, din dili ile sunulmaktadır.¹²⁸ Konuya açıklık getirmesi açısından Kur'an'ın işaret ettiği bilimsel gerçekliklere dair birkaç örnek sunmak istiyoruz:

122 Bintu's-Şâti', *el-İcâzu'l-Beyânî li'l-Kur'an*, s. 92; Türkmen, "Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi", s. 63.

123 Âl-i İmrân, 3/44.

124 Yûsuf, 12/102.

125 Hûd, 11/49.

126 Rûm, 30/2-4.

127 Ebu'l-A'lâ Mevdudî, *Te'fihimü'l-Kur'an*, Çev. Muhammed Han Kayanî vdğ., İstanbul, 1997, IV/276.

128 Celal Kirca, "Kur'an ve Tabii Bilimler", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 16, 17, 18, İstanbul, 1999, s. 74.

Örnek: 1

"İnkâr edenler, gökler ve yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi?"¹²⁹ âyetinde sonradan bilimsel çalışmaların ispat ettiği ve adına Büyük Patlama (Big Bang) denilen hâdiseye işaret edilmiştir. Bu âyette "gökler ve yer" şeklinde ifade edilen evrenin başlangıçta tek bir elementten, yani hidrojenden meydana gelen bir bütün, tek bir kütle olduğu ve bu bütünsel kütlelerin sonradan merkezî çekim yüzünden büzüşüp muhtelif noktalarda yoğunlaştığı ve böylece zaman içinde münferit nebula, galaksi ve güneş sistemlerine ve bunlardan da giderek yıldızlara, gezegenlere ve onların uydularına dönüştüğü yolundaki bugün hemen bütün astrofizikçilerin kabul ettiği görüş şaşırtıcı biçimde doğrulamaktadır.¹³⁰

Örnek 2

Bilim dünyasında "genişleyen evren: expanding universe" terimiyle ifade edilen olguya Kur'an şöyle atıfta bulunmaktadır:¹³¹

*Evreni (yaratıcı) güc(ümüz) ile inşâ eden biziz ve şüphesiz onu istikrarlı bir şekilde genişleten de biziz.*¹³²

Âyette yer alan "onu istikrarlı bir şekilde genişleten biziz" ifadesi, modern düşüncedeki "evrenin genişlemesi" anlayışının ön habercisidir. Bu düşünce evrenin sonlu bir büyüklüğe sahip olmasına rağmen, alan olarak sürekli genişlediği gerçeğini ifade eder.¹³³ Nitekim bilimsel verilerin ulaştığı neticeye göre evrendeki galaksiler birbirinden uzaklaşmakta, uzay giderek şişmekte ve evren dev boyutlarıyla irileşip büyümektedir.¹³⁴

Örnek: 3

Kur'an'da iki su külesinin, sürekli birbiriyle karşılaşarak okyanuslara karıştığı halde, sanki aralarında görünmeyen bir perde, bir engel varmışçasına terkiplerindeki farklılığın korunduğu şöyle ifade edilmektedir. "Birinin suyu tatlı ve kolay içimli (susuzluğu giderici), diğerinki tuzlu ve acı iki denizi salt veren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur."¹³⁵ Aynı husus bir diğer âyette şöyle dile getirilmektedir: "O, birbirlerine kavuşup karşılaşabilmeleri için ilki büyük su külesini serbest bırakmıştır. (Ama) aralarında bir engel vardır; birbirinin sınırını aşamazlar."¹³⁶

Bu âyetlerde suyun çevirimsel dönüşümünde (yahut küresel dolaşımında), yani tuzlu denizlerden buharlaşarak yükselip bulutları oluşturarak, sonra yoğunlaşarak kar ve yağmur yoluyla dereleri, ırmakları besleyerek tekrar

129 Enbiya, 21/30.

130 Muhammad Asad, *The Message of The Qur'an*, İstanbul, 2006, s. 491, (38. not).

131 Muhammad Asad, *The Message of The Qur'an*, İstanbul, 2006, s. 491, (38. not).

132 Zâriyât, 51/47.

133 Asad, *The Message of The Qur'an*, s. 805, (31. not).

134 Taşkın Tuna, *Uzayın Ötesi*, İstanbul, 1995, s. 17; Kirca, "Kur'an ve Tabii Bilimler", s. 77.

135 Furkân, 25/53.

136 Rahmân, 55/19-20.

denize dönmesinde kendisini gösteren Allah'ın yaratma planına ilişkin dolaylı bir hatırlatma söz konusudur.¹³⁷ Bu âyetin ifade ettiği olgu denizde ve karada pek çok yerde görülmekte, yani tatlı su ile acı su yan yana bulunmaktadır. Meselâ daha XVI. yüzyılda Türk amirali Seydi Ali Reis *Meratü'l-Memâlik* adlı eserinde İran körfezinde, denizin acı sularının altında tatlı su kaynaklarının bulunduğunu ve donanması için bu sulardan faydalandığını dile getirmiştir. Yine bir Amerikan petrol şirketi de içme suyu için Zahran yakınlarında kuyular kazmadan önce İran Körfezi'ndeki aynı kaynaklardan su almıştı. Bahreyn yakınlarında da deniz yatağında halkın son zamanlara kadar su aldığı tatlı su yatakları vardı.¹³⁸

Örnek: 4

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de adına *med ve cezîr (gel-git)* denilen tabiat olayına şöyle işaret edilmiştir:

*Onlar, bizim Arz'a gelip, onu uçlarından eksiltip durduğumuzu görmediler mi?*¹³⁹

Bu âyette "arzı, uçlarından eksiltip duruyoruz" ifadesiyle Yüce Allah, önce Arz'ı rahmet ve kudretiyle insanoğlunun ayaklarının altına sermiş olduğuna, yani *med* hadisesine; sonra da toprakları etrafından eksilttiğine, yani *cezîr* olayına işaret etmektedir.¹⁴⁰

Örnek: 5

Bilindiği gibi gök cisimleri evrende hareket hainedirler. Kur'an, bu hareketlerin gelişi güzel olmadığını, tüm cisimlerin hesaplanmış bir yörüngede seyrettiklerini haber vermiştir. Günümüzde kabul gören teoriye göre, evrendeki büyük ve kütleli cisimler, kendilerinden ufak cisimlere karşı bir çekim kuvveti uygulamaktadırlar. Örneğin ay, kendisinden daha ağır kütlesi olan dünyanın etrafında bir yörünge çizmektedir.¹⁴¹ Kur'an bu bilimsel gerçekliği şöyle işaret etmiştir:

*Ay için sonunda kuru bir hurma dalına döneceği menziller tayin etmişizdir.*¹⁴²

Ay, dünyanın yörüngesi boyunca kıvrım kıvrım dönerek yol alan bir yörüngeye sahiptir. Tıpkı bir sarmaşık gibi dönen, kıvrılan ve bükülen bir dal gibi.¹⁴³

Kur'an'ın haber verdiği bilimsel gerçekliklere dair örnekler bu kadarla sınırlı değildir. Ancak biz bu kadarıyla iktifa ediyor ve Kur'an-ı Kerim'de kâinatın işleyişine dair çoğunlukla araştırmacıların vahyin inzalından sonraki dönemlerde ulaştığı bilimsel neticeleri önceden haber veren bu ve benzeri âyetleri mucizevi olarak nitelendirmek mümkündür diyoruz.

137 Asad, *The Message of The Qur'an*, s. 556, (42. not).

138 Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, III/595.

139 Ra'd, 11/41; Enbiyâ, 21/44.

140 Krş. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Ts., IV/3005.

141 Türkmen, "Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi", s. 65.

142 Yâsîn, 36/39.

143 Taşkın Tuna, *Uzayın Sırları*, İstanbul, 1965, s. 63; Kırca, "Kur'an ve Tabii Bilimler", s. 76.

d) Kur'an Üslubunun Etkileyiciliği Açısından Mucize Oluğu

Kur'an-ı Kerim'in eşsiz tasvir gücü, insanı derinden etkileyen yüce üslubu ve benzersiz lafız-mânâ bütünlüğü mucizevî yönlerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Başlangıçta azgın birer kâfir olan, İslâm'a ve Müslümanlara aşırı derecede düşmanlık besleyen, hatta Hz. Peygamber (s.a.v.)'i öldürmek isteyen birçok kişi, Kur'an'ın kalbin derinliklerine işleyen bu mucizevî üslubu karşısında hayrete dönmüş, eski düşüncelerinden vazgeçmiş ve tam bir teslimiyetle Müslüman olmuşlardır. Meselâ Ömer b. Hattab'ın Müslüman oluşuna dair kaynaklarımızda aktarılan şu olay, doğrudan bu konuyla ilgilidir: Ömer b. Hattâb, müşrik önde gelenlerinin parlamentoları mesabesinde olan Dâru'n-Nedve'de aldıkları bir karar gereği Rasûlullah (s.a.v.)'i öldürmek üzere yola koyulmuştur. Ömer'in asıl niyetini öğrenen Nuaym adlı şahs onu oyalamak için kız kardeşi Fâtıma ve kocası Saîd b. Zeyd'in de Müslüman olduklarını haber verir. Bunun üzerine Ömer, hiddetle kız kardeşinin evine yönelir. Evin yakınına vardığında içeride Habbâb b. el-Eret (r.a.) tarafından okunan Kur'an'ı işitir ve ondan ziyadesiyle etkilenir. O, içeri girip üzerinde Tâhâ Sûresi'nden âyetlerin yazılı olduğu sahfeyi alıp okuyunca "bu ne kadar güzel ve üstün bir söz" diyerek hayretini gizleyemez. Bunun üzerine Müslüman olur.¹⁴⁴ Hz. Ömer (r.a.) daha sonra "Kur'an'ı dinleyince kalbim ona ısındı, ağladım ve İslâm'a girdim" diyerek Müslüman oluşunda Kur'an'ın mucizevî üslubunun etkisini dile getirmiştir.¹⁴⁵

Azılı bir İslâm düşmanı olan müşrik önderlerden Velid b. Muğire, Kur'an'ı dinledikten sonra "Ondan daha yüce bir söz olamaz"¹⁴⁶ diyerek Kur'an'ın eşsiz üslubu karşısındaki hayranlığını gizleyememiştir.

Yine kaynaklarımızda Utbe b. Rebîa ve Kureyş'in eşrafından diğer şahısların, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahabe tarafından okunan âyetlerden çokça etkilendiklerine dair birçok rivayet aktarılmıştır.¹⁴⁷

Kur'an'ı Kerim'im mucizevî yanlarından birisinin de onun eşsiz tasvir gücünde olduğunu söyleyen Seyyid Kutub, bu konuya özel ilgi göstermiş, bu konuya dair *et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'an* adını verdiği bir kitap kaleme almıştır. O, bu eserde Kur'an'ın eşsiz tasvir gücünün insan üzerindeki olağan üstü etkisini birçok örnek vererek ayrıntılı bir şekilde ele alıp incelemiştir.¹⁴⁸

Bütün bu örnekler, Kur'an'ın mucizevî yönlerinden birisinin, onun etkileyici üslubu olduğunu ispat etmektedir.

144 İbn Hişâm, *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, 1/345.

145 İbn Hişâm, *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, 1/347.

146 İbn Hişâm, *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, 1/270.

147 Krş. Hattâbî, *Beyânu İ'câzi'l-Kur'an*, s. 65.

148 Bkz. Seyyid Kutub, *et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'an*, Beyrut. 1989, s. 36 vd.; Krş. Türkmen, "Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi", s. 66-67.

e) Bir İ'câzu'l-Kur'an Teorisi Olarak Sarfe Nazariyesi

Yeri gelmişken Kur'an'ın mucize oluşuyla doğrudan ilgili olan ve onun erişilmez edebî üstünlüğünü kanıtlamayı amaçlayan bir i'câzu'l-Kur'an terimi olarak "sarfe" kavramı üzerinde durmanın meselenin anlaşılmasına katkı sağlayacağı izahtan vârestedir.

Sözlükte "defetmek, reddetmek, uzaklaştırmak, bertaraf etmek, yüz çevirmek, geri çevirmek, engel olmak" gibi anlamlara gelen *sarf* kökünden türeyen *sarfe* terimi, "bir şeyi olağan gidişatından farklı bir istikamete doğru yönlendirmek" demektir.¹⁴⁹ Istilahta ise *sarfe* "insanda fesahât ve belâgat yönünden Kur'an'ın benzerini meydana getirme gücü bulunduğu halde, inkârcıların bu gücü kullanmasının Yüce Allah tarafından engellenmesi" anlamında kullanılmıştır.¹⁵⁰

Sarfe tezinin ilk olarak Mu'tezile öncüsü Vâsıl b. Atâ (131/748) veya İsâ b. Sabîh el-Murdâr (ö. 226/841) tarafından ortaya atıldığı iddia edilse de İslâm âlimlerinin çoğu bu teorinin ilk defa Mu'tezili bilgin en-Nazzâm (ö. 231/845) tarafından öne sürüldüğü konusunda hemfikirdirler.¹⁵¹ Nazzâm'a atfedilen görüşe göre Kur'an'ın nazmı, üslûbu ve bunları meydana getiren kelimeler dizisinin üstün bir ahenk içinde bulunması, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bir mucizesi olmadığı gibi, onun peygamberlik davasının doğruluğuna da doğrudan bir delil teşkil etmez. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in doğruluğuna ve Kur'an'ın mucize olduğuna delâlet eden şey, daha çok gayp âleminden verdiği bilgiler ve ifşâ ettiği sırlardır. Kur'an'ın nazmına, ahengine ve üslubuna gelince, insanların da bunları taklit etmesi ve bu ölçüde bir eser vücuda getirmesi pekâlâ mümkündür. Fakat Yüce Allah'ın zorlaması, men etmesi ve âciz bırakmasının bir sonucu olarak insanlar, Kur'an'a karşı gelmek, ona karşı tartışmaya girişmek ve onun üzerinde fazla durmaktan ahkonulmuşlardır. Şayet Yüce Allah, insanın Kur'an'a muaraza gücünü ortadan kaldırmasaydı, Araplar fesahât, belâgat ve nazım itibariyle Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmeye güç yetirebilirlerdi. Ancak Arapların Kur'an'ın bir benzerini meydana getirememelerinin nedeni, onların onun bir benzerini meydana getirmekten men edilmeleri, bu hususta âciz bırakılmaları ve muaraza edebilme güçlerinin de ortadan kaldırmasıdır.¹⁵²

149 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 2005, II/2182-2184; Cürçânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, s. 144.

150 Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 271-272; Y. Şevki Yavuz, "Sarfe", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI/140.

151 Neseî, *Tabsiratu'l-Edille*, II/81 vd.; İbn Hacer el-Askalanî, *Lisanu'l-Mizân*, Beyrut, Trs., I/67; Rafî, *İ'câzu'l-Kur'an*, s. 130; Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, II/150-151; Muhammed Ebû Zehra, *el-Mu'cizetu'l-Kübâ*, Beyrut, Trs., s. 71; Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 271-272; Y. Şevki Yavuz, "Sarfe", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI/140; Türkmen, "Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi", s. 61.

152 Ebu'l-Hasan el-Eş'arî, *Makalâtu'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn*, Thk. M. Muhyiddin Abdulhamîd, Kahire, 1369, I/271; Bağdadî, *Usûlu'd-Dîn*, s. 184; Ebu'l-Muzaffer el-İsferâyîni, *et-Tabsîr fî'd-Dîn*, Thk. Kemal Yusuf el-Hût, Beyrut, 1983, s. 72; Neseî, *Tabsiratu'l-Edille*, II/81 vd.; Abdulkarim eş-Şehrîstânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, Beyrut, 1986, I/56-57; Hattâbî, *Beyânü İ'câzi'l-Kur'an*, s. 21; Kemal Işık, "Nazzâm ve Düşünceleri", *AÜİF İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, Ankara, 1977, s. 108-109; Yavuz, "Sarfe", *DİA*, XXXVI/140.

Sarfe teorisinin mahiyeti konusunda iki farklı görüş ileri sürülmüştür:

1. Mu'tezile âlimlerinden en-Nazzâm'a atfedilen ve er-Rummânî'nin de kabul ettiği görüşe göre sarfe, inkârcı Arap ediplerinin aslında nazım yönünden Kur'an'ın benzeri bir eser ortaya koymaya güçleri yettiği halde amaçlarını gerçekleştirecek güç ve irâdeyi Yüce Allah'ın yok etmesidir.¹⁵³

2. Şii âlimlerden İbn Sinân el-Hafacî (ö. 466/1073)'nin savunduğu görüşe göre ise sarfe, Arap ediplerinin Kur'an'a benzer bir metin üretmeyi düşündükleri ve bunu gerçekleştirmeye çalıştıkları halde amaçlarına ulaşmayı sağlayacak bilgi ve birikimi kendilerinde bulamamalarıdır.¹⁵⁴

Yukarıda isimleri zikredilen âlimler yanında aynı zamanda Hişâm b. Amr el-Fuvatî (ö. 218/833), Abbâd b. Süleyman es-Saymerî (ö. 250/864) ve el-Câhız (ö. 255/869) gibi umumiyetle Mu'tezile'ye mensup kelâmcılar tarafından benimsenmekle birlikte Ebû Mansûr el-Eyyûbî (ö. 421/1030), İbn Hazm (ö. 456/1064),¹⁵⁵ İmâmu'l-Harameyn el-Cüveynî (ö. 478/1085), İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) ve Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1210)¹⁵⁶ gibi Sünnî ve Şerif el-Murtezâ (ö. 840/1436)¹⁵⁷ ve Yahyâ b. Hamza el-Alevî (ö. 749/1348) gibi Şii âlimlerce de kabul gören ve savunulan sarfe telakkisinin özü şudur: Malum olduğu ve bazı sürelerde de de açıklandığı üzere Kur'an Arapça bir kitaptır. Arap ediplerinin Kur'an'ın indirildiği dönemde fasahat ve belagat bakımından edebiyatın zirvesi sayılabilecek ürünler ortaya koyduğu da bilinmektedir. Bu durum, Arap ediplerinin Kur'an'da bulunan metinlerin en azından bir kısmının benzerlerini meydana getirebileceklerini gösterir. Zira Kur'an'da insanlar tarafından söylenmiş bazı sözler nakledildiği gibi belâgat üstünlüğü taşımayan bazı beyanlar da mevcuttur. Buna rağmen inkârcı Arapların Kur'an'ın bir sûresinin benzerini yapmak için teşebbüse girişmemeleri kendi irâdelerine bağlı bir olay olarak açıklanamaz; çünkü onlar dinlerini terk etmeyi istemedikleri gibi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in nübüvvet davasında başarılı olup kendilerini mağlup etmesini de hiç arzu etmiyorlardı. Şu halde inkârcı Arapların güçlerinin bulunmasına rağmen Kur'an'a nazîre getirmeye girişmemeleri farkına varmadıkları gizli bir müdahalenin sonucu olmalıdır ki,¹⁵⁸ bu müdahale onların Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmekten men edilmeleri, bu hususta âciz bırakılmaları ve muaraza edebilme güçlerinin de ortadan kaldırmasıdır.¹⁵⁹

153 Rummânî, *en-Nuketü fi'l-câzi'l-Kur'an*, s. 101-104; Krş. Nesefî, *Tabşiratu'l-Edille*, II/81 vd.; Şehristânî, *el-Müel ve'n-Nihal*, I/56-57; Yavuz, "Sarfe", *DİA*, XXXVI/140-141.

154 Salâh Abdulfettâh el-Hâlidî, *el-Beyân fi'l-câzi'l-Kur'an*, Ammân, 1989, s. 82-83; Yavuz, "Sarfe", *DİA*, XXXVI/141.

155 Bkz. Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-Fisal fi'l-Müel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal*, Beyrut, 1317, III/16 vd.

156 Bkz. Fahreddîn er-Râzî, *en-Nubuvvât*, Nşr. Ahmed Hicazî es-Sakkâ, Beyrut, 1986, s. 177-182.

157 Bkz. Şerif el-Murtezâ, *el-Müdihu an Ciheti'l-câzi'l-Kur'an (es-Sarfe)*, Thk. Muhammed Rida el-Ensârî, Meşhed, 1424, s. 33-127.

158 Yavuz, "Sarfe", *DİA*, XXXVI/140.

159 Şehristânî, *el-Müel ve'n-Nihal*, I/56-57.

Sarfe telakkisine göre Kur'an, bilhassa nazım yönü ve içerdiği diğer edebi özellikler bakımından Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nübüvvetini kanıtlayan bir mucize olmayıp geçmiş ilâhî kitaplar gibi Allah'ın insanlara bildirdiği emirleri ve gabya dair haberleri ihtiva eder. Fesahat ve belagat itibarıyla Kur'an'ın benzerini, hatta ondan daha üstün olan bir kitabı Arap ediplerinin meydana getirmesi aklen mümkündür. Ancak Allah, Kur'an'la yarışma cesaret ve bilgisini inkârcılardan alarak onların bu işi gerçekleştirmelerini engellemiştir.¹⁶⁰ Bu sebeple Kur'an'ın mucize oluşu, Allah'ın aslında yapma gücüne sahip oldukları bu işten inkârcıları geri bırakması (sarf) fiiliyle doğrudan irtibatlıdır ve terim adını bu fiilden almıştır.¹⁶¹

Sarfe teorisi, Kur'an'ın doğrudan değil de dolaylı ve izâfi bir mucize olması sonucunu doğurduğu gerekçesiyle Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğunluğu tarafından zayıf görülmüş, eleştirilmiş, reddedilmiş ve kabul görmemiştir.¹⁶² Bilhassa V. (XI.) yüzyıldan itibaren bu teori başta Kâdî Ebû Bekir el-Bakillânî¹⁶³ olmak üzere birçok Sünnî âlim tarafından ciddi bir eleştiriye tabi tutulmuş ve reddedilmiştir.¹⁶³ Ayrıca bazı âlimler sarfe görüşünü, "Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini meydana getiremezler"¹⁶⁴ âyetinin ruhuna aykırı görürken,¹⁶⁵ diğer bazıları bu düşüncenin sonuçta Kur'an'ın Allah'tan gelen bir vahiy olmadığı, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onu Cebrâil (a.s.)'den almadığı ve onun insan nefesine ilkâ edilen sıradan bir ilham mesabesinde olduğu gibi neticeleştiği doğurabileceğine, bunun da açık bir dinsizliğe yol açabileceğine işaret ederek tenkit etmişlerdir.¹⁶⁶

Esasen sarfe teorisinin Mu'tezile âlimleri arasında genel kabul gördüğü de söylenemez. Nitekim ünlü Mu'tezilî âlim Ebu'l-Hüseyin el-Hayyât (ö. 300/912) da sarfe teorisinin ilk defa Mu'tezile'yi kötölemek amacıyla *Fadîhatu'l-Mu'tezile* adlı bir eser kaleme alan İbnu'r-Râvendî tarafından en-Nazzâm'a nispet edildiğini, oysa Nazzâm'ın böyle bir şey söylemesinin mümkün olmadığını, zira onun gerek nazım, gerekse muhteva bakımından Kur'an'ın tam bir mucize olduğuna inandığını söyleyerek İslâm inancına aykırı düşen sarfe görüşünü reddetmektedir.¹⁶⁷ Nitekim Nazzâm'ın görüşleri üzerine bir çalışma yapan Kemal Işık da "bizim kanaatimize göre de, doğru

160 Neseî, *Tabîratu'l-Edille*, II/81 vd.

161 Yavuz, "Sarfe", DİA, XXXVI/140.

162 Neseî, *Tabîratu'l-Edille*, II/81 vd.; Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmî'l-Kur'an*, II/150-151; Rafîî, *İcâzu'l-Kur'an*, s. 130 vd, 172 vd.

163 Bilhassa Nazzâm'ın sarfe görüşüne yapılan eleştiriler için bkz. Neseî, *Tabîratu'l-Edille*, II/81 vd.; Abdulkâhîr el-Bağdadî, *el-Fark Beyne'l-Firak*, Beyrut, Trs., s. 131-132.

164 İsrâ, 17/88.

165 Hattâbî, *Beyânu İcâzi'l-Kur'an*, s. 21.

166 Ebû Bekir Abdulkâhîr b. Abdîrahmân el-Cürcânî, *er-Risâletü's-Şâfiyye*, (Selâsu Resâil fî İcâzi'l-Kur'an, içinde), Thk. Muhammed Halefullah-Muhammed Zağlûl Selâm, Kahire, 1968, s. 146 vd.; Türkmen, "Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi", s. 61.

167 Hayyât, *el-İntisâr*, s. 28-29.

olan işte budur" diyerek el-Hayyât'ın söz konusu görüşüne katılmaktadır.¹⁶⁸ Ayrıca önde gelen Mu'tezili âlim Kâdi Abdulcebbar, "De ki, andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler"¹⁶⁹ âyetine dair "eğer onlar (Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmeye) güçleri yettiği halde, bundan menedilmiş (sarfe) olsalardı, o zaman (âyette bildirilen) bu sözün bir anlamı kalmazdı"¹⁷⁰ diyerek sarfe düşüncesini kabul etmediğini açıkça ilan etmiştir.

O halde İslâm dünyasında Kur'an'ın fesahât ve belâgatiyle mucize olduğunu söyleyen görüşe alternatif karşıt bir görüş konumunda olan sarfe¹⁷¹ düşüncesinin fazla taraftar bulamadığı, gerek Mu'tezile ve gerekse de Ehl-i Sünnet âlimleri nezdinde genel kabul görmediği söylenebilir.

SONUÇ

Mucize, benzeri meydana getirilemeyen ve kendisiyle meydan okunan hârikulâde hâdisedir. Yüce Allah, peygamberlerini tabiat kanunlarıyla açıklamayan olağanüstü bir takım hâdiselerle desteklemiştir ki, bunlara mucize denilmektedir. Mucizenin, peygamberin doğruluğunu kanıtlayan Allah'ın fiili olması, olağanüstü yani tabiat kanunlarının fevkinde ve onlara aykırı olması, iddiaya uygun olarak ortaya konulması, bir yalanlama ya da inkârdan sonra meydana gelmesi, meydan okuma üslûbu ile nübüvvet iddiası taşıyan peygamberin elinde zuhur etmesi, nübüvvet iddiasını doğrulayıcı bir tarzda ortaya çıkması ve insanların benzerini meydana getirmekten âciz kalması gibi belli başlı nitelikleri öne çıkmaktadır.

Gerek Hz. Peygamber (s.a.v.)'den önce geçmiş bütün peygamberlerin nübüvvet davasını ispat için gösterdikleri mucizeler ve gerekse Rasûlullah (s.a.v.)'in peygamberlikten önce ve sonra elinde zuhur eden hissî mucizeler tarihi hadiselerdir. Hem geçmiş peygamberlerin mucizeleri hem de Rasûlullah (s.a.v.)'in Kur'an dışında gösterdiği hissî mucizeler, yalnızca söz konusu çağlarda yaşayanlar ve o anda hazır bulunanlar tarafından müşahade edilebilmiştir. Şâyet sağlam rivayetlerle sabit olmuşlarsa, bu tür mucizelere inanmakta bir beis yoktur. Bunun ötesinde, peygamberlerin tebliğ ettiği hususların sıhhati ve doğruluğu konusunda bu gibi hissî mucizelerin ayrıca özel bir payı yoktur ve bu hâdiselerin inanmayan kimseleri âciz bırakacak bir tarafı da bulunmamaktadır. Çünkü kendi döneminde peygamberliğin kanıtı olan bu türden hissî mucizeler artık geçmişte kalmış hâdiselerdir ve günümüzde de bir daha gerçekleşmeleri imkân dâhilinde değildir.

168 Kemal Işık, "Nazzâm ve Düşünceleri", *AÜİF İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, Ankara, 1977, s. 108-109.

169 İsrâ, 16/88

170 Kâdi Abdulcebbar b. Ahmed el-Hemedânî, *Tenzühü'l-Kur'an an'l-Metâin*, Beyrut, 2008, s. 256.

171 Türkmen, "Kur'an'ın Mucizeliği Meselesi", s. 61.

Fakat Kur'an-ı Kerim, nâzil olduğu andan itibaren bütün çağlarda mucize olma vasfını devam ettirmiş ve bu özelliğini hiçbir zaman yitirmemiştir. Arap dilinin, üslubunun ve hitabetinin en yüksek mertebeye ulaştığı bir dönemde belagat, fesahat ve nazımın zirvesi olarak indirilen Kur'an, her devirde hasımlarını, benzerini meydana getirmede âciz bırakma hüviyetine sahip olmuştur. Muarızlar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nübüvvetini ortadan kaldırmak için mallarını ve canlarını feda etmekten çekinmedikleri, bu uğurda savaş dâhil her tür yola başvurdıkları ve kendilerince birçok zorluğa katlandıkları halde Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmeye güç yetirememişlerdir.

Kur'an'ın bir benzerinin meydana getirilememesi, tek tek âyetler bazında değil de Kur'an'ın bütünü veya süre bütünlüğü açısından benzer getirmenin imkânsızlığını ifade eder. Bu nedenle Kur'an'ın tek tek her bir âyetinin mucize olduğu iddia edilemez. Âyetlerin belagat, fesahât, içerik ve üslup açısından birbirlerine denk olmaması, ayrıca Fir'avn, Hâman ve Nemrut örneklerinde olduğu gibi bazı âyetlerde beşer sözünün sahiplerine atfedilerek olduğu gibi aktarılması Kur'an mucizeliğinin asgari süre bütünlüğü içinde aranması gerektiğini gösterir.

Kur'an-ı Kerim tarihte olduğu gibi bugün de gerek dil, fesahât, balagat ve nazım yönüyle gerekse de anlam ve içerik yönüyle olsun; gerek gaybe, geçmiş ve geleceğe dair verdiği bilgiler cihetiyle gerekse de bilimsel gerçeklikler ve iç tutarlılık cihetiyle olsun birçok yönden mucizedir ve bütün bu hususlarda benzerini meydana getirmeleri için hasımlarına alenen ve sürekli olarak meydan okumaktadır. Ne var ki, tarihte hiç kimse söz konusu yönleriyle onun bir benzerini meydana getiremediği gibi, bu gün de aynı şekilde onun bir benzeri meydana getirilememekte ve onun meydan okumaları karşısında bütün hasımlar âciz kalmaktadır. Bütün bu hususlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in en büyük mucizesinin Kur'an olduğunu ispat etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, M. Fûâd *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Beyrut, Trs. Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara, 1992.
- Âmidî, Seyfüddin, *Ebkârü'l-Efkâr fi Usûli'd-Dîn*, Thk. Ahmed Ferid el-Mezidi, Beyrut, 2003.
- Aquinas, St. Thomas, "Mucizeler", Çev. H. İbrahim Bulut, *SÜİFD*, Sayı: 8, (s. 103-106), Sakarya, 2003.
- Asad, Muhammad, *The Message of The Qur'an*, İstanbul, 2006.
- Ateş, Süleyman, *İslâm Tasavvufu*, İstanbul, 1992.
- Bağdâdî, Abdulkâhir, *Usulu'd-Dîn*, Beyrut, 1981.
- , *el-Fark Beyne'l-Fırak*, Beyrut, Trs.
- Bakillâni, Kâdi Ebû Bekir, *İcâzu'l-Kur'an*, Kahire, 1349.
- Bebek, Adil, "Kelâm Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mucizelerin Değerlendirilmesi", *MÜİFD*, (XVIII/121-148), İstanbul, 2000.
- Bintu's-Şâti', Âişe Abdurrahmân, *el-İcâzu'l-Beyânî li'l-Kur'an*, Kahire, 1984.
- Bulut, Halil İbrahim, "Mucize", *DİA*, (XXX/350-352), İstanbul, 2005.

- Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr, *Hucecu'n-Nübuvve (Resâilu'l-Câhız içinde)*, Nş. Abdusselâm M. Hârûn, Kahire, 1979.
- Cerrahoğlu, İsmail, "Hz. Peygamber'in En Mühim Mucizesi Kur'an-ı Kerim", *Diyanet Dergisi*, C. 7, Sayı: 68-69, (ss. 15-20), Ankara, 1968.
- Cürcânî, Ebu Bekir Abdulkâhir b. Abdirrâhmân, *Delâilu'l-İcâz fî İlmi'l-Meânî*, Thk. M. Muhammed Şâkir, Cidde, 1992.
- , *er-Risâletu's-Şâfiyye*, (Selâsu Resâil fî İcâzi'l-Kur'an, içinde), Thk. Muhammed Halefullah-Muhammed Zağlûl Selâm, Kahire, 1968.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf Ali b. Muhammed, *Kitâbu't-Ta'rifât*, Beyrut, 1990.
- Çelebi, İlyas, "Sünnetullah", *DİA*, (XXXVIII/159-160), İstanbul, 2010.
- , *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, (Bekir Topaloğlu ile beraber), İstanbul, 2010.
- Draz, Muhammed b. Abdullah, *en-Nebeu'l-Azîm*, Beyrut, 2005.
- Durmuş, İsmail, "İstidrâc", *DİA*, (XXIII/328-329), İstanbul, 2001.
- Ebû Hanife, İmam-ı Âzâm, *Fıkh-ı Ekber (İmamı Matürîdî, Ebu'l-Münteha, Molla Hüseyin Şerhleri)*, Ter. Y. Vehbi Yavuz, İstanbul, 1992.
- Ebû Zehrâ, Muhammed, *el-Mu'cizetu'l-Kübrâ*, Beyrut, Trs.
- Eş'ârî, Ebu'l-Hasan, *Makâlâtu'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn*, Thk. M. Muhyiddin Abdulhamîd, Kahire, 1369.
- Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Beyrut, 1994.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid, *el-İktisâd fî'l-İtikâd*, Tkd. Ali Ebû Mulhim, Beyrut, 1993.
- Hâlidî, Salâh Abdulfettâh, *el-Beyân fî İcâzi'l-Kur'an*, Amman, 1989.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1990.
- , "Mucize, Keramet, İstidrâc", Çev. Zahit Aksu, *Hikmet Yurdu Dergisi*, Yıl: 2, S. 3, (ss. 81-93), Malatya, 2009.
- Hanefî, Hasan, *Mine'l-Akîde İle's-Sevrâ*, Kahire, Trs.
- Harpûtî, Abdullatif, *Tenkîhu'l-Kelâm fî Akâidi Ehli'l-İslâm*, İstanbul, 1330.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Ahmed b. İbrahim, *Beyânu İcâzi'l-Kur'an*, (Selâsu Resâil fî İcâzi'l-Kur'an, içinde), Thk. Muhammed Halefullah-Muhammed Zağlûl Selâm, Kahire, 1968.
- Hayyât, Ebu'l-Hüseyin, *Kitâbu'l-İntisâr ve'Red alâ İbni'r-Râvendî el-Mulhid*, Thk. Albert Nasrî Nadir, Beyrut, 1957.
- Hizmetli, Sabri, *İslâm Tarihi-İlk Dönem*, Ankara, 2001.
- İşık, Kemal, "Nazzâm ve Düşünceleri", *AÜİF İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, (ss. 101-113), Ankara, 1977.
- İbn Fûrek, Ebu Bekir Muhammed b. el-Hasan, *Mucerredü Makâlâti's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'ârî*, Thk., Daniel Gimaret, Beyrut, 1987.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî, *Lisanu'l-Mizân*, Beyrut, Trs.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-Fisal fî'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal*, Beyrut, 1317.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik, *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, Thk. Mustafa es-Saka-İbrahim el-Ebyârî-Abdu'l-Hafiz Şelebî, Kahire, Trs.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemaluddîn b. Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 2005.
- İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ahmed b. Abdulhâlim, *el-Furkân Beyne Evliyâi'r-Rahmân ve Evliyâi's-Şeytân*, Beyrut, 1390.
- İcî, Adududdîn Abdurrahmân b. Ahmed, *el-Mevâkıf fî İlmi'l-Kelâm*, Beyrut, Trs.
- İsfehânî, Râğıb Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an, Thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Beyrut, 1997.
- , *el-İtikâdât*, Nşr. Şemrân el-İclî, Beyrut, 1988.
- İsferâyînî, Ebu'l-Muzaffer, *et-Tabsîr fî'd-Dîn ve Temyizu'l-Fırkati'n-Nâciyeti ani'l-Fıraki'l-Hâlûkîn*, Thk. Kemal Yusuf el-Hût, Beyrut, 1983.
- Kâdî, Abdulcebbâr b. Ahmed el-Hemedânî, *el-Muğnî fî Ebvâbi't-Tevhîdî ve'l-Adl*, Thk. Abdulhalim Mahmûd-Süleyman Dünya, Kahire, Trs.

- , *Tenzîhu'l-Kur'an anî'l-Metâin*, Beyrut, 2008.
- Karaçam, İsmail, *En Büyükle Mücize -Kur'an-ı Kerîm'in İlmî ve Edebî Sırları-*, İstanbul, 2005.
- Kârî, Ali, *Şerhu Kütâbi'l-Fıkhî'l-Elkber*, Beyrut, 1984.
- , *el-İ'tikâdât*, Nşr. Şemrân el-İclî, Beyrut, 1988.
- Kurca, Celal, "Kur'an ve Tabîi Bilimler", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 16, 17, 18, (ss. 72-94), İstanbul, 1999.
- Kurtûbî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'an*, Kahire, 1987.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin, *Kuşeyrî Risâlesi*, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1991.
- Kutub, Seyyid, *et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'an*, Beyrut, 1989.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr, *Kitâbu't-Tevhîd*, Thk. Fethullah Huleyf, Kahire, Trs.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhimu'l-Kur'an*, Çev. Muhammed Han Kayani vdğ., İstanbul, 1997.
- Murtezâ, Şerîf, *el-Müdihu an Ciheti İ'câzi'l-Kur'an (es-Sarfe)*, Thk. Muhammed Rıza el-Ensârî, Meşhed, 1424.
- Nesefî, Ebu'l-Muîn, *Tabsiratu'l-Edille fi Usûli'd-Dîn*, Thk. Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün, Ankara, 2003.
- Nursî, Saîd, *İşaratu'l-İ'câz*, Thk. İhsân Kâsım es-Sâlihî, Bağdad, Trs.
- Özervarlı, M. Sait, "Hârikulâde", *DİA*, (XVI/181-188), İstanbul, 1997.
- Rafî, Mustafa Sâdık, *İ'câzu'l-Kur'an*, Beyrut, 2005.
- Râzî, Fahrreddîn**, *en-Nubuvvât*, Nşr. Ahmed Hicazî es-Sakkâ, Beyrut, 1986.
- Rummânî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsâ, *en-Nuketu fi İ'câzi'l-Kur'an*, (*Selâsu Resâil fi İ'câzi'l-Kur'an*, içinde), Thk. Muhammed Halefullah-Muhammed Zağlûl Selâm, Kahire, 1968.
- Sâbık, Seyyid, *el-Akâidu'l-İslâmiyye*, Beyrut, Trs.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *et-Tibyân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Kahire, 1967.
- Sâbûnî, Nüreddîn, *el-Bidâye fi Usûli'd-Dîn*, Dimeşk, 1979.
- Suyûtî, Celaluddîn Abdurrahmân, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, İstanbul, 1978.
- Şehristânî, Abdülkerîm, *el-Milel ve'n-Nihal*, Beyrut, 1986.
- Şimşek, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, İstanbul, 2012.
- , "Kerâmet", *SÜİFD*, Sayı: 3, (ss. 105-116) Konya, 1990.
- Tehânevî, Muhammed Ali, *Keşşâfu Istilahâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, Beyrut, 1996.
- Topaloğlu, Bekir, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, (İlyas Çelebi ile beraber), İstanbul, 2010.
- Tuna, Taşkın, *Uzayın Sırları*, İstanbul, 1965.
- , *Uzayın Ötesi*, İstanbul, 1995.
- Türkmen, Sabri, "Kur'an'ın Mücizeliği meselesi", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 39, Sayı: 4, (ss. 55-70), Ankara, 2003.
- Uludağ, Süleyman "Kerâmet", *DİA*, (XXV/265-268), İstanbul, 2002.
- Yar, Erkan, "Müslüman Düşüncesinde Olağanüstülük", *FÜİFD*, Sayı: 4, (ss. 203-220), Elazığ, 1999.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Sarfe", *DİA*, (XXXVI/140-141), İstanbul, 2009.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Trs.
- Zemahşerî, Cârullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, Beyrut, Trs.